

HET VRAAGSTUK VAN DE BEOORDELING IN HET KADER VAN HET EUROPESE MILIEUBELEID

In het kader van een reeks strategische bezinningen en activiteiten, door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gelanceerd met het oog op het toekomstig Belgisch voorzitterschap onder het motto "Naar een volwaardig zevende communautair milieuactieprogramma (MAP7)", hebben Leefmilieu Brussel en het Spaanse ministerie van Leefmilieu beslist om op 20/05/2010 in Madrid de workshop "Better instruments for European Environmental Policy" te organiseren. Drie thema's werden op de dagorde geplaatst: "better regulation", "better evaluation" en "better implementation".

Deze nota heeft tot doel enkele informatie-elementen te verzamelen voor het debat over de beoordeling; hij is als volgt opgebouwd:

Elementen voor de beoordeling van de milieuvraagstukken	1
Wat wil men beoordelen?.....	2
De toestand van het milieu.....	2
De toestand van de economie.....	3
... en inzake duurzame ontwikkeling.....	3
Beoordeling van het beleid.....	4
Hoe beoordelen?.....	5
Indicatoren: enkelvoudige indicatoren, indicatorensets, samengestelde indicatoren en matrix.....	5
Effectbeoordeling.....	6
Levenscyclusanalyse (LCA).....	8
Milieuboekhouding.....	9
Wie doet wat?.....	10
Denkrichtingen	12
De mededeling "Het bbp en verder".....	12
Het verslag van de "Commissie-Stiglitz".....	13
De werkzaamheden van de OESO.....	15
Conclusies	15
Bijlagen	17
Indicatorensets.....	17
Core set (Europees Milieuagentschap).....	18
Indicatoren voor duurzame ontwikkeling (Eurostat).....	18
Structurele indicatoren (Eurostat).....	19
Indicatoren met betrekking tot het jaarlijks onderzoek van het Europese milieubeleid (EPR).....	20
Samengestelde indicatoren.....	20
Index van het economisch welzijn.....	20
Milieuduurzaamheidsindex en milieuprestatie-index.....	20
Index of sustainable economic welfare (ISEW) en genuine progress indicator (GPI).....	20
Adjusted net savings.....	21
Ecologische voetafdruk.....	21
Koolstofbalans.....	24
Matrixmethode.....	24
European Environment State and outlook Report 2010.....	25

ELEMENTEN VOOR DE BEOORDELING VAN DE MILIEUVRAAGSTUKKEN

Het 6e communautair milieuactieprogramma¹ (6MAP) preciseert in artikel 10 het volgende met betrekking tot de evaluatie: "De in artikel 2 beschreven doelstellingen inzake beleidsvorming op milieugebied op basis van participatie en de beste beschikbare wetenschappelijke kennis en de in artikel 3 uiteengezette strategische benaderingen worden nagestreefd door middel van de volgende prioritaire acties: ...

- (e) op gezette tijden informatie verschaffen, te beginnen in 2003, die mede als basis kan dienen voor:
- beleidsbeslissingen over het milieu en duurzame ontwikkeling,
 - de follow-up en evaluatie van sectorale integratiestrategieën en van de strategie voor duurzame ontwikkeling,
 - voorlichting van het brede publiek.

De productie van deze informatie zal ondersteund worden door regelmatige verslagen van het Europees Milieuagentschap en andere betrokken organen. De informatie zal met name bestaan uit:

- bepalende milieu-indicatoren,
- indicatoren inzake de toestand van het milieu en de trends in de ontwikkeling daarvan,
- integratie-indicatoren

WAT WIL MEN BEOORDELEN?

De milieubeoordeling gebeurt op twee niveaus:

- beoordeling van de toestand van het milieu (toestand, op het milieu uitgeoefende druk, effecten op de gezondheid van de mens, ecosystemen, economie, ...);
- beoordeling van de uitvoering van de beleidsopties, en van hun doeltreffendheid.

Op basis van de beoordeling van de toestand van het milieu kan een balans worden opgemaakt van de toestand op zich en van de toestand in het licht van geïdentificeerde einddoelstellingen voor het milieu. De beoordeling is nodig als hulpmiddel om beleidslijnen uit te zetten of om de gemaakte beleidskeuzes bij te sturen.

De beoordeling van de uitvoering van de beleidsopties en van hun doeltreffendheid heeft een veel meer uitgesproken administratief karakter. Toch is zij onontbeerlijk omdat de oorzakelijke verbanden tussen de toestand van het milieu, zijn evolutie (in het licht van de einddoelstellingen) en de uitvoering van de beleidsopties niet eenvoudig te doorgronden zijn.

Alle bevoegdheidsniveaus spelen hierbij een rol, van lokaal tot internationaal (inclusief het Europees niveau).

De toestand van het milieu

Tijdens de jaren '70 leidde de komst van de milieubezorgdheden tot de goedkeuring van het eerste milieuactieprogramma, dat op zijn beurt het startsein betekende voor de beoordelingen van de Toestand van het milieu (SOER 1977 en 1979).

Het CORINE² programma was erop gericht samenhangende en vergelijkbare informatie over de toestand van het milieu en van de natuurlijke rijkdommen in de Gemeenschap (SOER 1986) ter beschikking van het 3e communautaire milieuactieprogramma te stellen. Het werd in 1990 gewijzigd³ (SOER 1992).

¹ Besluit 1600/2002/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 juli 2002 tot vaststelling van het zesde milieuactieprogramma van de gemeenschap ([PB L 242 van 10/09/2002](#))

² Besluit van de Raad 85/338/EEG van 27 juni 1985 betreffende de goedkeuring van het werkprogramma van de Commissie betreffende een proefproject voor het verzamelen van, het coördineren van en het brengen van samenhang in de informatie inzake de toestand van het milieu en de natuurlijke hulpbronnen in de Gemeenschap - PB nr. L 176 van 06/07/1985 blz. 0014 - 0017

³ Besluit van de Raad 90/150/EEG van 22 maart 1990 tot wijziging van het besluit 85/338/CEE betreffende de goedkeuring van het werkprogramma van de Commissie betreffende een proefproject voor het verzamelen van, het

In de context van het 5e milieuoactieprogramma werd het Europees Milieuagentschap (EMA) opgericht. Tot de opdrachten van deze instelling behoort het opstellen van een Stand van zaken betreffende het milieu (SOER 1995, 1999, 2005 en binnenkort [2010](#)).

Toestand van de economie

De economische toestand wordt al veel langer beoordeeld. Het begon in de jaren 1930, in volle crisisperiode, met de uitwerking van een indicator waarmee de economische activiteit kon worden gemeten: het bruto binnenlands product (bbp). De indicator stemt overeen met de brutowaarden van de goederen en diensten die tijdens een bepaalde periode (jaar, trimester) geproduceerd worden in een land.

Mettertijd werd het bbp een standaardreferentie die door de beleidsvormers uit de hele wereld werd gebruikt en die dikwijls werd genoemd in openbare debatten over uiteenlopende onderwerpen⁴: bijdrage in de begroting van de Europese Unie, recht op toegang tot de structuurfondsen/ cohesiefondsen, convergentiecriteria, groei doelstellingen, ontwikkelingshulp, investeringen in onderzoek en ontwikkeling, ...

Het bbp is zelfs uitgegroeid tot een indicator van de globale ontwikkeling van de samenleving en een algemene vooruitgangindicator. Dat is nooit de bedoeling geweest, maar de bedenkers waren er zich al bewust van. Enkele voorbeelden illustreren die verschuiving.

- Het bbp stijgt bij een natuurramp omwille van de uitgaven die gedaan worden voor de wederopbouw, maar de kostprijs van de ramp zelf wordt niet verrekend.
- Voor het bbp is het voordeliger tegen betaling een kinderoppas te nemen dan een beroep te doen op de grootouders of, erger nog, te stoppen met werken om zelf voor de kinderen te zorgen. Wat de kinderen er zelf van denken, is onbelangrijk voor het bbp!

Tijdens de Raad van Europa van Lissabon in maart 2000, startten de staatshoofden en regeringsleiders van de Europese Unie een ambitieus programma dat tot doel had te reageren op de economische ontwikkelingen die verband houden met de globalisering. Bijgevolg verzochten zij de Europese Commissie een jaarverslag in te dienen over de geboekte vorderingen inzake werkgelegenheid, innovatie, economische hervormingen, sociale cohesie en milieu. En legden zij structurele indicatoren vast om de prestaties van de Lidstaten in die domeinen kwantitatief te beoordelen en te vergelijken.

... en inzake duurzame ontwikkeling.

In 1994, in de mededeling "Economische groei en milieu"⁵ pleitte de Commissie al voor de "omzetting van de idee van duurzame ontwikkeling in meer tastbare en meetbare begrippen". Zij voegde hieraan toe: "Er zijn een aantal concrete maatregelen die door overheden getroffen kunnen worden ter bevordering van een economisch efficiënt beleid dat bijdraagt tot een milieuduurzame groei. Er bestaat onmiskenbaar behoefte aan betere statistieken op dit gebied om de beleidsmakers bij te staan bij het ontwerpen van een deugdelijk beleid en de evaluatie daarvan. De ontwikkeling van indicatoren en indexcijfers betreffende de milieudruk, satellietrekeningen bij de bestaande nationale rekeningen en, op lange termijn, geïntegreerde economische/milieurekeningen, zoals aangekondigd in het Vijfde Milieu-Actieprogramma - dient dus krachtig gesteund te worden".

Na een lang herzieningsproces dat in 2004 al begon, keurden de staatshoofden en regeringsleiders in juni 2006 de vernieuwde strategie van de Unie inzake duurzame ontwikkeling goed⁶. Bepaalde punten van deze strategie hebben meer specifiek betrekking op de beoordeling:

coördineren van en het brengen van samenhang in de informatie over de toestand van het milieu en de natuurlijke hulpbronnen in de Gemeenschap - PB nr. L 81 van 28.3.1990, blz. 38

⁴ [The use of indicators in the European Commission](#) - Stephen White, Oliver Zwirner - European Commission, DG ENV - november 2007

⁵ Economische groei en milieu: enkele implicaties voor het economische beleid COM(94)465 def. - 03/11/1994

⁶ Vernieuwde EU-strategie inzake duurzame ontwikkeling - Raad van de Europese Unie - [ST 10117/06](#) - 9 juni 2006

33. De Commissie zal met ingang van september 2007 om de twee jaar een voortgangsverslag uitbrengen over de uitvoering van de strategie voor duurzame ontwikkeling in de EU en de lidstaten, waarin ook de toekomstige prioriteiten, beleidslijnen en acties worden vermeld. Wat de monitoring op EU-niveau betreft zal de Commissie, bij haar analyse van de stand van zaken met betrekking tot de hierboven beschreven uitdagingen, gebruik maken van een brede reeks indicatoren inzake duurzame ontwikkeling, met inachtneming van het DO-monitoringverslag van Eurostat dat om de twee jaar moet worden bijgewerkt, en van de laatste wetenschappelijke gegevens en de ontwikkelingen op het gebied van de voornaamste activiteiten van de EU (strategieën, actieplannen, wetgeving).
34. Om de gecompliceerde problematiek van duurzame ontwikkeling zowel in de breedte als in de diepte in kaart te brengen, moeten er indicatoren worden ontwikkeld op het passende niveau van detaillering zodat de situatie met betrekking tot elke specifieke uitdaging correct kan worden beoordeeld.
35. De Commissie zal, in samenwerking met de lidstaten in het kader van de werkgroep van de Commissie voor DO-indicatoren, de indicatoren verder ontwikkelen en bekijken teneinde hun kwaliteit en vergelijkbaarheid, alsook hun relevantie voor de vernieuwde EU-strategie voor duurzame ontwikkeling te verhogen, rekening houdend met andere initiatieven op het gebied van indicatoren en met speciale aandacht voor de indicatoren die als het meest noodzakelijk zijn aangemerkt.
36. Uiterlijk in 2007 en daarna op gezette tijden zal de Commissie de vorderingen met de DO-indicatoren bestuderen en denken aan de goedkeuring van een beperkt aantal indicatoren ten behoeve van de controle op de strategie voor duurzame ontwikkeling op EU-niveau en voor communicatiedoelinden.

Onder impuls van het Zweedse voorzitterschap werden conclusies⁷ goedgekeurd op de Raad Milieu van 21/10/2009. Die conclusies promoten de milieuefficiëntie van de economie als essentieel onderdeel van de Strategie van Lissabon na 2010. Het gaat om een zeer belangrijke erkenning van de noodzaak om een evenwichtig milieu- en economisch beleid te voeren in het kader van een op duurzaamheid gerichte aanpak. In de conclusies wordt de Commissie bovendien uitgenodigd om "in aanvulling op het bbp, verdere solide, betrouwbare en op ruime schaal erkende indicatoren vast te stellen voor het meten van de vorderingen met de totstandbrenging van een milieuefficiënte economie en voor het opstellen, vóór 2010, van een scorebord voor duurzame ontwikkeling, samen met de lidstaten, dat informatie zal verstrekken over de verwezenlijking van de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling van de EU in de lidstaten".

Beoordeling van de beleidsopties

In het verlengde van de introductie van het duurzaamheidsconcept in de verdragen (Amsterdam 1997) en de omschrijving van een strategie voor duurzame ontwikkeling (Göteborg, 2001), ontstond een nieuwe beleidsaanpak die de Commissie verplichtte om voor elke nieuwe beleidsoptie een effectbeoordeling uit te voeren.

De Commissie heeft ook evaluatieverplichtingen die gebaseerd zijn op het financieel reglement⁸ en de mededeling betreffende de beoordeling⁹:

- het financieel reglement van juni 2002 bepaalt dat voor alle programma's en activiteiten die gepaard gaan met aanzienlijke uitgaven, begrotingsevaluaties vooraf en achteraf moeten worden uitgevoerd. Die verplichtingen worden in detail beschreven in de uitvoeringsvoorschriften van het

⁷ Op weg naar duurzaamheid: Op weg naar duurzaamheid: een milieuefficiënte economie in het kader van de Lissabonagenda na 2010 en de EU-strategie voor duurzame ontwikkeling - Conclusies van de Raad [ST 14891/09](#)

⁸ Verordening 1605/2002 van de Raad van 25 juni 2002 houdende het financieel reglement van toepassing op de algemene begroting van de Europese Gemeenschappen - PB L 248 van 16.9.2002, blz. 1

⁹ Respons op strategische behoeften: versterken van het gebruik van beoordeling - [SEC\(2007\)213](#) - 21/02/2007

financieel reglement. Er werd ook een gids¹⁰ gepubliceerd door DG Begroting. Die zal bijgewerkt en gestoffeerd moeten worden om de richtsnoeren met betrekking tot de effectbeoordeling aan te vullen;

- de mededeling van februari 2007 betreffende de beoordeling bepaalt dat alle acties van de Commissie, gericht op externe partijen, regelmatig moeten worden beoordeeld. Zij voorziet ook in een geheel van beoordelingsnormen.

Noteer evenwel dat de beoordeling vooraf en de effectbeoordeling verschillende functies vervullen en doelstellingen beogen. Terwijl de beoordeling vooraf vooral gericht is op de optimale benutting van de hulpbronnen, met andere woorden op de kostenefficiëntie van alle voorgestelde uitgavenprogramma's/acties voor de communautaire begroting, is de effectbeoordeling gebaseerd op de beleidsopties en heeft ze tot doel te onderzoeken of de effecten van de belangrijkste actievoorstellen duurzaam zijn en in overeenstemming zijn met de beginselen van betere regelgeving.

HOE BEOORDELEN?

Indicatoren : enkelvoudige indicatoren, indicatorensets, samengestelde indicatoren en matrix

De milieubeoordeling is grotendeels gebaseerd op de analyse van kwantificeerbare indicatoren, uitgewerkt met behulp van beschikbare gegevens.

In het algemeen is de belangrijkste functie van een indicator de verschaffing van informatie, die gepaard gaat met een vereenvoudiging van de werkelijkheid. Afhankelijk van de beoogde doelstellingen of doelgroep zullen evenwel verschillende types van indicatoren worden gebruikt:

- een enkelvoudige indicator stemt overeen met één thema, en houdt geen rekening met eventuele raakvlakken met andere thema's. Dikwijls zijn zij gemakkelijk te begrijpen, maar hebben ze een beperkte draagwijdte ;
- de indicatorsets kenden in de jaren 1990 een opmerkelijke opmars na de Top van Rio. Hoofdstuk 40 van Agenda 21 nodigde de ondertekenende landen immers uit kwantitatieve informatie over hun acties en verwezenlijkingen uit te werken in het licht van de 3 grondslagen van duurzame ontwikkeling: economisch rendement, sociale rechtvaardigheid en houdbaarheid voor het milieu. De bijlagen bevatten een korte beschrijving van enkele indicatorsets die op Europees niveau werden ontwikkeld (Core set, indicatoren voor duurzame ontwikkeling, structurele indicatoren en indicatoren met betrekking tot het jaarlijks onderzoek van het milieubeleid).

De complexiteit van deze scoreborden is moeilijk te vermijden, wat ze minder geschikt maakt voor een doeltreffende communicatie. De belangrijkste vraag die men zich bij het samenstellen van een indicatorenset moet stellen, is het aantal te gebruiken indicatoren. Dat moet immers zo bepaald worden dat de set enerzijds gemakkelijk kan worden gebruikt in functie van de bepaalde doelstellingen en anderzijds voldoende volledig is om alle interessante informatie met betrekking tot de beoogde doelstellingen te geven en beoordelingsfouten en "neveneffecten" te vermijden. Er moet dus een evenwicht worden gevonden, dat kan worden verbeterd door een hiërarchische indeling van de indicatoren, waarbij de basisboodschap eerst wordt benadrukt, waarna de analyse in een tweede fase wordt verfijnd. De indicatoren moeten bovendien dynamisch worden gekozen, rekening houdend met nieuwe problemen die aan de dag treden of met de evolutie van de kennis, terwijl terzelfder tijd een doeltreffende monitoring mogelijk dient te blijven;

¹⁰ Evaluation Ex ante - Guide pratique pour l'élaboration de propositions de programmes de dépenses - 2001

- de samengestelde indicatoren¹¹ bieden een gedeeltelijke oplossing voor het probleem van de grote rijkdom aan scoreborden, omdat zij de overvloedige informatie samenvatten in één enkele waarde. De algemene idee is de basisbestanddelen van de scoreborden te herkalibreren, te wegen en vervolgens samen te brengen om te komen tot een eenduidige waarde. Die samengestelde indicatoren worden dikwijls krachtige communicatie-instrumenten ten behoeve van het grote publiek. Maar hoewel deze indicatoren het voordeel bieden een grote hoeveelheid informatie te integreren, worden hen vele nadelen toegedicht: gebrek aan transparantie over de gevolgde methode, willekeurige keuze van subindicatoren en willekeurige weging, gebruik van schattingen voor bepaalde subindicatoren, soms verkeerde want te sterk vereenvoudigde algemene boodschap, of noodzaak de diverse subindicatoren te bestuderen om de waargenomen tendens te begrijpen. Deze indicatoren zijn dus zelden voldoende nauwkeurig om als basis te dienen voor een doeltreffende politieke besluitvorming. De keuzes die bij de uitwerking van dergelijke indicatoren worden gemaakt, moeten bovendien volgehouden worden om een vergelijking in tijd en ruimte mogelijk te maken. Hierdoor is de integratie van nieuwe thema's moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk. De bijlagen bevatten een korte beschrijving van enkele samengestelde indicatoren;
- Voorts werden matrixbenaderingen ontwikkeld waardoor gemakkelijker rekening kan worden gehouden met geïntegreerde thema's in verband met duurzame ontwikkeling, zonder aan de volledigheid te raken. De bijlagen bevatten een korte beschrijving van twee van die matrices.

Zo moeten de context waarin de indicatoren worden ontwikkeld en de vragen waarop ze een antwoord aanreiken, worden bepaald tijdens de uitwerking van de indicatoren en toegelicht bij hun verspreiding.

Effectbeoordeling

De effectbeoordeling (EB) is een belangrijke fase in de inspanningen van de Commissie om haar beoordelingscultuur te versterken. Zij is een essentieel instrument om ervoor te zorgen dat de initiatieven van de Commissie en de communautaire wetgeving in principe worden ontwikkeld op basis van transparante, volledige en evenwichtige informatie. Deze procedure moet de politieke besluitvormers in staat stellen hun keuze te schragen op een haarfijne analyse van de potentiële effecten die de beleidsopties kunnen hebben op economisch, sociaal en milieuvlak. Het is een instrument ter ondersteuning van de besluitvorming, en kan de besluitvorming zelf dus niet vervangen.

In het algemeen zijn EB's nodig voor de belangrijkste initiatieven van de Commissie en voor de initiatieven die de meest verstrekende gevolgen zullen hebben. Dit zal het geval zijn:

- voor alle wetgevingsvoorstellen van het werkprogramma van de Commissie;
- voor alle wetgevingsvoorstellen die niet in dat programma kaderen, maar die duidelijk identificeerbare economische, sociale en milieueffecten hebben en
- voor alle niet-wetgevingsinitiatieven (zoals witboeken, actieplannen, uitgavenprogramma's of onderhandelingsrichtlijnen voor internationale akkoorden) die de toekomstige beleidsopties bepalen.

Ook voor bepaalde toepassingsmaatregelen die een aanzienlijke weerslag kunnen hebben, moet een EB worden uitgevoerd.

Een echte effectbeoordeling moet **een omschrijving** bevatten van het probleem, de doelstellingen, en de belangrijkste beleidsopties, een **analyse** van de waarschijnlijke economische, sociale en milieueffecten van deze opties, **een vergelijking** tussen deze opties en een beschrijving van de monitoring en de evaluatie van de beleidslijnen. In aansluiting op een initiatief uit 2005 betreffende de groei en de werkgelegenheid¹², moet zij voortaan ook een meting van de administratieve kosten bevatten.

¹¹ Als deze subindicatoren geen gemeenschappelijke meeteenheid (munt, oppervlakte, temperatuur, CO₂eq, ...) hebben, spreekt men van een "samengestelde indicator". In het andere geval gaat het om een "geaggregeerde" indicator

¹² Mededeling van de Commissie aan de Raad en aan het Europees Parlement - Beter regelgeving met het oog op economische groei en meer banen in de Europese Unie- [COM\(2005\)97](#) - 16/03/2005

Niet alle effectbeoordelingen zijn echter identiek. De duur en de nauwkeurigheid van de beoordeling zijn afhankelijk van de draagwijdte van de mogelijke gevolgen, en bepaalde elementen moeten meer worden uitgediept dan andere. Er werden richtsnoeren ontwikkeld voor de diensten van de Commissie. Zij bevatten algemene aanwijzingen en leggen de procedures en fasen vast om de mogelijke gevolgen van diverse beleidsopties te onderzoeken. Zij werden in 2009 herzien¹³. Ze bieden echter weinig houvast wat de milieueffecten betreft: alleen in bijlage 9.3 komt dit element aan bod, in een verwijzing naar de levenscyclusanalyse.

De dienst die verantwoordelijk is voor het voorstel, zorgt voor de voorbereiding van de EB. Het secretariaat-generaal geeft ondersteuning in de vorm van stuurgroepen voor de effectbeoordeling en het overleg tussen de diensten. Het Effectbeoordelingscomité (EBC), dat de kwaliteit van de EB's controleert, kan eveneens bijstand en advies verlenen.

In zijn recentste rapport¹⁴ zegt het Raad voor Effectbeoordeling aanbevelingen over de beoordeling van de milieueffecten te hebben geformuleerd in ongeveer 25% van de gevallen. Het Raad heeft vastgesteld dat, in de effectbeoordelingen in het kader van diverse sectorale beleidsopties, onvoldoende aandacht werd besteed aan de indirecte milieueffecten. Hij vestigde bovendien dikwijls de aandacht op de noodzaak om de milieueffecten te onderzoeken die geen verband houden met de uitstoot van koolstof.

Ook het Europees Parlement is bezorgd om de kwaliteit van dergelijke analyses. In een resolutie¹⁵ staat hierover het volgende te lezen:

5. *... stelt zich daarom geheel achter de oprichting, binnen de Commissie, van een onafhankelijke Impact Assessment Board (Raad)*
6. *benadrukt evenwel dat teneinde een minimumniveau aan onafhankelijk toezicht op het opstellen van effectbeoordelingen te garanderen, er een onafhankelijk panel van deskundigen moet worden opgericht om door middel van steekproeven toe te zien op de kwaliteit van de adviezen die door de Impact Assessment Board worden afgegeven, en dat vertegenwoordigers van belanghebbenden eraan moeten kunnen deelnemen*
7. *acht het noodzakelijk dat de Impact Assessment Board de hantering van een gemeenschappelijke methodologie voor alle effectbeoordelingen waarborgt, ter vermindering van tegenstrijdige aanpak en vergemakkelijking van de vergelijkbaarheid*
42. *uit zijn bezorgdheid over de uitkomst van verschillende onafhankelijke studies (2) dat de richtsnoeren van de Commissie over effectbeoordeling door de DG's van de Commissie niet ten volle worden nageleefd, dat de beoordeling en inschatting van economische gevolgen voorrang heeft gekregen op de ecologische, sociale en internationale gevolgen, dat de kosten van de wetgeving aanzienlijk meer worden beoordeeld dan de voordelen, en dat kortetermijnoverwegingen de bovenhand halen op de lange termijn:*
43. *ondersteunt de conclusie van de studie „Vereenvoudiging van het EU-milieubeleid“ dat ... en dat de kwaliteit van sommige van deze effectbeoordelingen moet worden verbeterd; verzoekt de Commissie ervoor te zorgen:*
 - *dat voldoende tijd en financiële middelen voor deze beoordelingen worden uitgetrokken;*
 - *dat economische, sociale, ecologische en gezondheidsaspecten bij effectbeoordelingen evenveel aandacht krijgen, zowel op korte als op lange termijn;*

¹³ Richtsnoeren voor de effectbeoordeling - [SEC\(2009\) 92](#) - 15/01/2009

¹⁴ Rapport 2009 van het effectbeoordelingscomité - [SEC \(2009\) 1728](#) - 29/01/2010

¹⁵ Resolutie van het Europees Parlement van 4 september 2007 over een strategisch onderzoek van het programma "Wetgeving verbeteren" in de Europese Unie - [2007/2095\(INI\)](#)

- *dat bij effectbeoordelingen niet alleen rekening wordt gehouden met de kosten van maatregelen, maar ook met de kosten van het niet aanpakken van problemen op het gebied van milieu, volksgezondheid of voedselveiligheid;*
- *dat de effectbeoordeling transparant is en dat alle belanghebbende partijen hierbij aan bod komen;*
- *dat de opzet van effectbeoordelingen ruim genoeg is en rekening houdt met de verschillende omstandigheden in de lidstaten.*

erkent dat effectbeoordelingen ook een essentiële rol kunnen spelen ingeval door het Europees Parlement of de Raad voorgestelde amendementen potentieel een aanzienlijke impact hebben.

Levenscyclusanalyse (LCA)

De levenscyclusanalyse¹⁶ is één van de instrumenten die doorgaans worden gebruikt om de milieueffecten te beoordelen. Deze aanpak, die zijn opwachting maakte in de jaren 1970, begint ingang te vinden in methoden die veel gebruikt worden in het domein van het milieubeheer, vooral dan sinds hij genormaliseerd werd door de ISO 14040 normen.

De analyse berust op de beoordeling van de druk die een product, dienst of procedé op het milieu uitoefent gedurende zijn volledige levenscyclus - van de grondstofwinning tot het gebruik en de verwerking aan het einde van de levensduur - daarom spreekt men ook wel van "cradle-to-grave" analyse. Het is belangrijk te begrijpen dat in het kader van de levenscyclusanalyse gericht de functie van het product kan worden onderzocht. Als men alleen het product zelf bestudeert, wordt het moeilijk een vergelijking te maken tussen producten die dezelfde functie vervullen, maar op verschillende manieren, zoals de auto en het openbaar vervoer, die het personenvervoer als gemeenschappelijke functie hebben.

De levenscyclusanalyse maakt het bovenal mogelijk een globaal beeld van de milieueffecten van een filière te schetsen, de verschuiving van de verontreiniging te doorzien, te beoordelen welk type van milieueffect dominant is bij het maken van een product en welke fasen (productie, gebruik, afdanking) of welke specifieke elementen van het product de grootste bijlage leveren aan de milieueffecten. Dit vergt een zo volledig mogelijke en goed gedocumenteerde benadering. Met deze methode kunnen bovendien diverse types van effecten worden geduid, zodat men zich niet hoeft te beperken tot een specifiek type van effect. Dit is ook een zeer nuttig instrument om keuzes te maken met globale (keuze van een milieubeleid, belang van recyclage van bepaalde producten) of lokale (keuzes betreffende het ontwerp en de productie van een product) draagwijdte.

Diverse moeilijkheden zijn echter nog niet opgelost. Aangezien het vrijwel onmogelijk is informatie over alle gebruikte stromen voor een product te garen, zal men zich met soms beperkte gegevens moeten tevredenstellen en een beroep moeten doen op generische en dus onvoldoende nauwkeurige gegevens. Bovendien blijven diverse methodologische keuzes vrij subjectief, zoals de toerekeningskeuzes en de eventuele methodes voor de karakterisering van de effecten, de normalisering en de weging. Niet zelden wordt, in het kader van een vergelijking, de rangschikking van diverse producten helemaal omgegooid, afhankelijk van de gebruikte beoordelingsmethode.

De Commissie presenteerde recent officieel het "International Reference Life Cycle Data System (ILCD) Handbook". Deze handleiding werd opgesteld in aansluiting op talrijke raadplegingen, en is in overeenstemming met de bestaande internationale normen. Zij bevat een lange reeks technische documenten met beschrijvingen van alle fasen die nodig zijn voor een LCA.

Hoewel de levenscyclusanalyse op vele punten nuttig kan zijn, dient men voorzichtig te zijn met het gebruik van de resultaten. Een te oppervlakkige interpretatie kan immers tot verkeerde conclusies leiden.

- Vooreerst gelden de conclusies doorgaans alleen onder welbepaalde voorwaarden en binnen duidelijk omschreven beperkingen. Door ze niet te vermelden, kan men de waarheid geweld aandoen.

¹⁶ Zie de site van het JRC : <http://lct.jrc.ec.europa.eu/>

- Bij bepaalde LCA's wordt slechts een klein deel van de effecten van bepaalde opties geïntegreerd. De analyses over kunststoffen bijvoorbeeld houden bijna nooit rekening met de impact van de aardoliewinning (olierampen, branden in olieputten, ...).
- Deze analyses geven een resultaat dat gebaseerd is op de omstandigheden van een bepaald moment en op de naleving van welomschreven praktijken. Vaak houden ze geen rekening met de mogelijkheden om de bestaande praktijken te ontwikkelen of verbeteren.
- De analyses zijn dikwijls zeer complex en duur. Ze worden uitgevoerd door bureaus die een prijzenslag voeren, waardoor ze soms opdrachten aanvaarden zonder de kwaliteit van de resultaten en de betrouwbaarheid van de conclusies te waarborgen.¹⁷. Behoudens uitzonderingen is er geen systeem van kwaliteitscontrole voor de LCA-analyses, noch van certificering voor de bureaus die de analyses uitvoeren.

Milieuboekhouding

De milieuboekhouding is een systeem waarmee gegevens en informatie over het milieu kunnen worden opgelijst, ingedeeld, beheerd en afgeleverd door middel van fysische of monetaire indicatoren.

Zij moet bijdragen tot duurzame ontwikkeling door de kennis van en het inzicht in de toenemende wisselwerkingen tussen milieu en economie te verbeteren. Ze brengt de economische en de milieu-informatie samen in een gemeenschappelijk kader om de bijdrage van het milieu aan de economie en de effecten van de economie op het milieu te meten.

Haar belangrijkste methodologische basis is het systeem voor een geïntegreerde milieueconomische boekhouding (SEEA) dat door diverse internationale instellingen (Europese Commissie, UNO, IMF, OESO en Wereldbank) werd ingevoerd en waarvan de recentste uitgave in 2003 is verschenen. Momenteel zijn werkzaamheden aan de gang om er uiterlijk eind 2012 een statistische norm van te maken en de toepassing van dit systeem uit te breiden tot alle landen.

Het SEEA-2003 omvat 4 categorieën van rekeningen.

- Rekeningen over uitgaven voor milieubescherming en voor het beheer van natuurlijke hulpbronnen. In deze categorie gebruikt men de elementen van het nationale boekhoudsysteem die relevant zijn voor een goed milieubeheer en worden de transacties met betrekking tot het milieu uitdrukkelijker gepreciseerd.
- Energie- en materiaalstroomrekeningen (met zowel de hulpbronnen die ter beschikking van de economie worden gesteld als de uitgestoten polluenten). Deze categorie wordt zoveel mogelijk gebruikt, afhankelijk van de boekhoudkundige structuur van het nationale boekhoudsysteem.
- Rekeningen van de milieuactiva. Op deze rekeningen worden de voorraden en de veranderingen in de voorraden van natuurlijke hulpbronnen (water, visbestand, ...) geboekt.
- De vierde categorie omschrijft hoe het bestaand nationaal boekhoudsysteem kan worden aangepast (uit monetair oogpunt) om het effect van de economie op het milieu te verrekenen. Drie aanpassingen worden overwogen:
 - aanpassingen met betrekking tot de uitputting van de hulpbronnen,
 - aanpassingen met betrekking tot de zogeheten defensieve uitgaven en
 - aanpassingen met betrekking tot de aantasting van het milieu.

Deze milieugebonden aanpassingen zijn beter bekend onder de benaming "groen bbp". Zoals de nationale boekhouding het bruto binnenlands product omzet in netto binnenlands product (NBP), rekening houdend met de afschrijving van kapitaal, is de idee hier dat het verstandig zou zijn een milieu-NBP te berekenen waarin de afschrijving van de natuurlijke hulpbronnen verrekend is.

¹⁷ WRAP liet in 2006 een volledige studie uitvoeren over LCA-analyses op het vlak van recyclage. Slechts 55 van de onderzochte studies 272 bleken van voldoende hoge kwaliteit te zijn.

Het groen bbp en het milieu-NBP blijven evenwel de meest omstreden aspecten van het milieueconomisch boekhoudsysteem. De statistiekdiensten gebruiken ze minder vaak omdat ze dikwijls problemen geven van velerlei aard: conceptuele problemen, meetproblemen en soms politieke problemen (omdat rekening moet worden gehouden met de uitputting van de voorraden natuurlijke hulpbronnen, zou men bijvoorbeeld geneigd kunnen zijn minder belang toe te kennen aan sectoren zoals de mijnbouw of het rooien van bossen, en in bepaalde gevallen werd druk uitgeoefend om de invoering van een dergelijke boekhouding te verhinderen).

Er is echter een nog groter probleem met deze aanpassingen. Het groen bbp noch het milieu-NBP meten de duurzaamheid. Zij hebben alleen tot doel de uitputting of de aantasting van de natuurlijke hulpbronnen in het bbp te verrekenen, maar vertellen ons niet of wij ons boven dan wel onder een duurzaam productieniveau bevinden.

Op Europees niveau dateert de eerste strategie betreffende de groene boekhouding uit 1994¹⁸. Sindsdien kregen de Lidstaten een aanzienlijke financiële steun van de Commissie om hen te helpen gegevens te garen door middel van proefenquête's. Diverse staten kunnen hierdoor op vrijwillige basis hun eerste reeksen milieurekeningen afleveren. Een aantal landen heeft evenwel verklaard¹⁹ geen milieurekeningen te willen ontwikkelen of op te maken bij gebrek aan een Europese rechtsgrondslag die hen het recht zou geven de nodige middelen te vorderen. Daarom publiceerde de Commissie recent een voorstel voor een verordening betreffende de Europese milieueconomische rekeningen²⁰. Dit voorstel wil een kader vaststellen "voor de inzameling, het opstellen, de verzending en de beoordeling van de gegevens met het oog op het aanmaken van milieueconomische rekeningen als satellietrekeningen" van het Europees systeem van economische rekeningen (ESR) "door de methodologie, de gemeenschappelijke normen, de definities, de classificaties en de boekhoudkundige regels ter beschikking te stellen voor gebruik bij het opstellen van de bovengenoemde rekeningen". Dit voorstel heeft betrekking op drie modules: luchtemissierekeningen, milieubelastingen en economiebrede materiaalstroomrekeningen.

WIE DOET WAT?

In de Europese context hebben 4 grote entiteiten een beoordelingsdeskundigheid ontwikkeld op het vlak van het milieu: Eurostat, het Europees Milieuagentschap, het Joint Research Centre (JRC) en het directoraat-generaal Milieu van de Europese Commissie (DG ENV). Om het werk enigszins te verdelen, richtten zij samen "de groep van 4" (G4) op. Er zijn dan ook specifieke kennisdomeinen gedefinieerd.

Eurostat

Eurostat werd in 1953 opgericht om in de behoeften van de Gemeenschap voor Kolen en Staal te voorzien. Met de jaren werd de opdracht van deze instelling uitgebreid: Eurostat heeft nu als taak de Europese Unie te voorzien van goede statistische informatie. Dat is een essentiële rol. Democratieën kunnen niet correct functioneren als zij zich niet kunnen baseren op betrouwbare en objectieve statistieken. Enerzijds hebben de verantwoordelijke personen op communautair, nationaal en lokaal niveau en de bedrijfsleiders ze nodig om hun beslissingen te nemen. Anderzijds stellen zij de publieke opinie en de media in staat zich een precies beeld te vormen van de moderne samenleving en meer in het bijzonder de resultaten van het gevoerde beleid te beoordelen.

Eurostat publiceert de structurele indicatoren en de indicatoren voor duurzame ontwikkeling waarvan hoger sprake was. De eenheid E3 is specifiek belast met de statistieken en milieurekeningen. Binnen de G4, ontwikkelde Eurostat een specifieke knowhow inzake afvalstoffen en materiaalstromen.

¹⁸ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement: "Richtsnoeren voor de EU inzake milieu-indicatoren en een groene nationale boekhouding" - [COM\(94\) 670 def](#) - 21/12/1994

¹⁹ Environmental Accounts - State of Play - Eurostat - 2007

²⁰ Voorstel voor een Verordening van het Europees Parlement en de Raad over Europese milieu-economische rekeningen - [COM\(2010\)132](#) - 09/04/2010

Europees Milieuagentschap

Het Europees Milieuagentschap (EMA) werd opgericht²¹ in 1990. Omdat men vond dat de verbetering van de gegevens en meer bepaald de scherpstelling van de milieu-indicatoren bijzondere aandacht verdienden, beschouwde het 5e communautaire milieuactieprogramma (5EAP)²² het als essentieel dat het EEA zijn activiteiten zo snel mogelijk zou starten. Dat gebeurde in 1994. Na diverse ingrijpende wijzigingen te hebben ondergaan, werd de EMA-verordening in 2009 gecodificeerd²³.

Artikel 1§2 bepaalt dat het Agentschap en het bijbehorend Europees milieuobservatie- en -informatienetwerk tot doel hebben de Gemeenschap en de Lidstaten: "*objectieve, betrouwbare en vergelijkbare informatie op Europees niveau te verschaffen op grond waarvan zij de nodige maatregelen ter bescherming van het milieu kunnen nemen, de resultaten daarvan kunnen beoordelen en het publiek degelijke informatie kunnen geven over de toestand van het milieu, ...*"

Artikel 2 voegt hieraan toe dat het Agentschap, om dit doel te bereiken, het volgende moet doen: "*de Gemeenschap en de lidstaten voorzien van de objectieve informatie die noodzakelijk is voor het bepalen en uitvoeren van een oordeelkundig en doeltreffend milieubeleid; daartoe met name aan de Commissie de nodige informatie verschaffen zodat zij haar taken op het gebied van het identificeren, voorbereiden en evalueren van milieumaatregelen en -wetgeving succesvol kan uitvoeren*", en "*om de vijf jaar een rapport over de toestand, van het milieu en de tendensen en vooruitzichten op milieugebied publiceren, aangevuld met indicatorrapporten over specifieke vraagstukken*", ...

Artikel 3 somt de voornaamste werkterreinen op: luchtkwaliteit en emissies in de atmosfeer; waterkwaliteit, verontreinigende stoffen en watervoorraden; toestand van bodem, flora, fauna en biotopen; bodemgebruik en natuurlijke hulpbronnen; afvalbeheer; geluidsemisies; milieugevaarlijke chemische stoffen; bescherming van de kust en de zee.

De strategie 2009-2013²⁴ van het EMA bepaalt dat het agentschap ernaar streeft "*erkend te worden als de wereldwijd toonaangevende instantie voor verstrekking van tijdige, relevante en toegankelijke Europese gegevens, informatie, kennis en beoordelingen op milieugebied*". Zijn strategische doelstellingen: "*een sleutelrol spelen bij de ontwikkeling en implementatie van Europese beleidsmaatregelen*", "*de effectiviteit monitoren van het milieubeleid van de EU*", en "*toegang verschaffen tot vaker bijgewerkte informatie en waar mogelijk "near-real-time" gegevens om de timing van milieu-informatie te verbeteren via het gemeenschappelijke milieu-informatiesysteem (SEIS) en de thematische milieugegevenscentra*".

Binnen de G4 ontwikkelde het Agentschap een specifieke knowhow inzake Lucht, Klimaatverandering, Water, Biodiversiteit en Bodemgebruik. Het agentschap richtte diverse "European Topic Centres" (ETC) op om specifieke studies te laten uitvoeren (ter aanvulling van de analyse van de indicatorensets) door deskundigen in de diverse vakgebieden, teneinde een nauwkeurige balans op te stellen en de concrete maatregelen te oriënteren:

- Lucht en klimaatverandering (ACC - aangesteld tot en met 2010)*

²¹ Verordening 1210/90 van de Raad van 7 mei 1990 inzake de oprichting van het Europees Milieuagentschap en het Europees milieuobservatie- en -informatienetwerk - PB L 120 van 11.5.1990, blz. 1.

²² Communautair beleids- en actieprogramma inzake milieu en duurzame ontwikkeling - PB C 138 van 17.5.1993, blz. 5-98

²³ Verordening [401/2009](#) van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 inzake het Europees Milieuagentschap en het Europees milieuobservatie- en -informatienetwerk (gecodificeerde versie) - PB L 126 van 21/05/2009, blz. 0013 - 0022

²⁴ "Informereren. Interpreteren. Instrumenteren. EMA-strategie 2009-2013" - Europees Milieuagentschap - beschikbaar op <http://www.eea.europa.eu/nl/publications/informereren-interpreteren-instrumenteren>

* In december 2009 lanceerde het EMA een oproep tot voorstellen met het oog op de verlenging van 3 van de 5 ETC's (ACC, LUSI en W) voor de periode 2011-2013. In dat kader werden de betrokken thema's voor deze centra licht gewijzigd. Deze nieuwe ETC's zullen als thema hebben:

- luchtverontreiniging en afzwakking van de klimaatverandering;

- Bodemgebruik en ruimtelijke informatie (LUSI - aangesteld t.e.m. 2010)*
- Water (W - aangesteld t.e.m. 2010)*
- Biodiversiteit (BD - aangesteld voor de periode 2009-2013)
- Duurzame consumptie en productie (SCP - aangesteld voor de periode 2009-2013)

JRC

Het Joint Research Centre (JRC) werd opgericht meteen na het Euratomverdrag, dat als rol heeft de nucleaire beveiliging in Europa te bevorderen. Door zijn onderzoeksactiviteiten heeft de JRC bijgedragen tot het bereiken van dat doel. Op verzoek van zijn klanten is het JRC echter geleidelijk geëvolueerd van een uitsluitend op onderzoek gerichte organisatie die zich toedeed op kernenergie, naar een klantgerichte instantie die het beleid ondersteunt op basis van onderzoek.

Het Institute for Environment and Sustainability (IES), dat in 2001 werd opgericht en in Ispra (Italië) gevestigd is, is één van de zeven instellingen die het JRC vormen. Het heeft als opdracht de beleidsopties van de Europese unie inzake duurzame ontwikkeling en milieubescherming op Europese en wereldwijde schaal een wetenschappelijke basis te geven. Binnen de groep van 4, ontwikkelde IES-JRC een bijzondere deskundigheid op het vlak van Bodem en bossen.

DG ENV

Het DG ENV is belast met de follow-up van de omzettings- en rapporteringsverplichtingen en met de implementatie van het Europese milieubeleid, op basis van gegevens van het EMA, de ETC's en Eurostat stelt het beleidsoriëntaties voor. Binnen de G4 is het DG ENV dus verantwoordelijk voor het beleidsaspect.

Vooraf in het kader van de effectbeoordelingen spelen uiteraard nog andere actoren een rol: de Raad voor effectbeoordeling (IAB), het Secretariaat-generaal en de Eenheden die belast zijn met de ondersteuning inzake EB binnen de diverse DG's.

DENKRICHTINGEN

DE MEDEDELING "HET BBP EN VERDER"

Bijna 2 jaar na de conferentie "*Beyond GDP*"²⁵, publiceerde de Europese Commissie in augustus 2009 een mededeling met als titel "Het bbp en verder - Meting van de vooruitgang in een veranderende wereld"²⁶.

Deze mededeling beschrijft diverse acties om te bereiken dat "*dat er veelzijdigere indicatoren worden ontwikkeld die zorgen voor betrouwbaardere kennis voor een betere publieke discussie en beleidsvorming*" :

(1) Het bbp aanvullen met sociale en milieu-indicatoren,

De Commissie wil een "algehele milieu-index ontwikkelen" als doeltreffend communicatiemiddel om de debatten te bevorderen. *Deze index zal een maat zijn voor de verontreiniging en andere milieuschade op het grondgebied van de Unie ...*". De problematiek van de klimaatveranderingen en het gebruik van de energie, de natuur en de biodiversiteit, de luchtverontreiniging en de effecten op de gezondheid, het gebruik van water en de waterverontreiniging, de afvalproductie en het gebruik van natuurlijke rijkdommen zullen hierin geïntegreerd zijn. "*Een daling van de index geeft aan dat er vorderingen op het gebied van milieubescherming worden geboekt*". Parallel wil de Commissie ook blijven werken aan "*indicatoren om de milieueffecten buiten het grondgebied van de EU vast te leggen*", en aan een "algehele milieukwaliteitsindex". Zij zal de "*een verdere verfijning*"

- effecten van, kwetsbaarheid voor en aanpassing aan de klimaatverandering;
- binnen-, kust- en zeewateren;
- informatie en ruimtelijke analyse.

²⁵ Beyond GDP - Measuring progress, true wealth and well-being of nations, 19-20 November 2007 - [Conference Proceedings](#) - European Commission, European Parliament, Club of Rome, WWF, OECD - 2009

²⁶ Het bbp en verder - Meting van de vooruitgang in een veranderende wereld - [COM\(2009\)433](#) - 20/08/2009

van de *ecologische voetafdruk blijven steunen*". Er werden ook studies gestart over de haalbaarheid van welzijnsindicatoren en over de perceptie van welzijn bij de mensen.

(2) De sociale en milieugegevens sneller ter beschikking van de beleidsmakers stellen

Het "*Het bbp en de werkloosheidscijfers worden vaak binnen enkele weken na de periode waarop ze betrekking hebben, gepubliceerd*", maar de "*Sociale en milieugegevens zijn daarentegen in veel gevallen te oud voor operationele informatie*". Met behulp van bepaalde technologieën kan het milieu in real time geobserveerd worden. De Commissie wil zich nog harder gaan inspannen om dit potentieel concreet te benutten. SEIS²⁷ is een met het internet compatibel systeem waarbij de openbare gegevensverstrekkers gegevens en informatie over het milieu beschikbaar stellen. Het zal de bestaande informatie en gegevensstromen met betrekking tot het milieubeleid en de milieuwetgeving van de Europese Unie verzamelen en ze gemakkelijk toegankelijk maken voor de beleidsmakers en de burgers. Een zeer belangrijke uitdaging is het uitbouwen van SEIS tot een platform voor bilaterale communicatie, dat de gebruikers de mogelijkheid biedt om informatie te downloaden en ter beschikking te stellen. De Commissie en het EMA zijn ook van plan door middel van "now-casting" actuelere gegevens aan te reiken, vooral met betrekking tot broeikasgassen of milieurekeningen.

Met het nieuwe systeem van sociale statistische enquêtemodules zouden sociale gegevens sneller beschikbaar moeten worden.

(3) Streven naar een nauwkeurigere rapportage over verdeling en ongelijkheid,

Sociale cohesie, vertrouwen van de burger in de officiële statistieken, ... allemaal redenen waarom verdelingsaspecten steeds meer aandacht krijgen. Daarom wil de Commissie de rapporten over dit vraagstuk regelmatig bijwerken.

(4) Ontwikkeling van een Europees scorebord voor duurzame ontwikkeling

De recente ontwikkelingen op belangrijke gebieden zoals duurzame productie en consumptie of governance-aspecten zijn nog niet geïntegreerd in de huidige set indicatoren voor duurzame ontwikkeling. De Commissie wil dan ook een nieuwe, compactere en actuelere versie van het scorebord voorstellen. Zij zal ook de band tussen onderzoek en officiële statistieken aanhalen om de drempelwaarden inzake duurzame ontwikkeling te bepalen.

(5) Uitbreiding van de nationale rekeningen tot sociale en milieuaspecten.

De Commissie wil het garen van gegevens over bepaalde, al goed uitgebouwde rekeningen (fysieke stromen voor de emissie naar de lucht, materiaalverbruik, uitgaven en heffingen voor milieubescherming) uitbreiden tot alle Lidstaten. Zij wil fysieke milieurekeningen voor energieverbruik en afvalproductie en -verwerking en monetaire rekeningen voor milieusubsidies creëren. Zij is van plan een juridisch kader voor de milieuboekhouding voor te stellen²⁸. Wat de rekeningen met betrekking tot het natuurlijk kapitaal betreft, zal de Commissie helpen bij de werkzaamheden van de Verenigde Naties. De Commissie wil het werk aan de monetaire waardering van de toegebrachte en vermeden schade intensiveren.

De Commissie wil ten slotte de bestaande sociale indicatoren zoals het beschikbaar inkomen van de huishoudens en een aangepast cijfer voor het beschikbare inkomen dat rekening houdt met de verschillen in de stelsels van sociale bescherming in de verschillende landen, intensiever gebruiken.

HET VERSLAG VAN DE "COMMISSIE-STIGLITZ"

In Frankrijk werd de Commissie voor de meting van economische prestaties en sociale vooruitgang, ook "Commissie-Stiglitz" genoemd naar haar voorzitter Joseph Stiglitz, opgericht. Deze Commissie ontstond begin 2008 uit de wil van Nicolas Sarkozy om de beperkingen van het bbp te verhelpen. Tot de leden van

²⁷ Naar een gemeenschappelijk milieu-informatiesysteem (SEIS) - [COM\(2008\)0046](#) - 1/2/2008

²⁸ Voorstel voor een Verordening van het Europees Parlement en de Raad over Europese milieu-economische rekeningen - [COM\(2010\)132](#) - 09/04/2010

deze commissie behoren Nicholas, Stern en vijf winnaars van de Nobelprijs economie (Joseph Stiglitz, Kenneth Arrow, Daniel Kahneman, James Heckman, Amartya Sen). In september 2009 diende zij haar verslag in²⁹.

Dit verslag is een goede samenvatting van de academische werken die tot dan beschikbaar waren. Het geeft een overzicht van de zoektocht naar alternatieve of complementaire indicatoren, naast het bbp, die gericht zijn op het welzijn van de huidige en toekomstige generaties. Het neemt akte van een groot verschil tussen twee visies op de sociaal-economische werkelijkheid: enerzijds de statistische werkelijkheid, en anderzijds de perceptie die de gewone burgers kunnen hebben van deze werkelijkheid. Er worden twaalf aanbevelingen geformuleerd:

- (1) *"In het kader van de beoordeling van het materieel welzijn, zich eerder baseren op de inkomsten en de consumptie dan op de productie"*
- (2) *"De nadruk leggen op de perceptie van de gezinnen"*
- (3) *"De notie vermogen integreren, samen met de inkomens en de consumptie"*
- (4) *"Meer belang hechten aan de verdeling van de inkomens, de consumptie en de rijkdom"*
- (5) *"De indicatoren van de inkomens uit niet-marktactiviteiten"*
- (6) *"De levenskwaliteit is afhankelijk van de objectieve omstandigheden waarin de personen zich bevinden en van hun "capaciteiten". De metingen van de gezondheid, het onderwijs, de persoonlijke activiteiten en de milieu-omstandigheden zouden verbeterd moeten worden. Bovendien zal een bijzondere inspanning moeten worden geleverd om solide, betrouwbare metingen te ontwikkelen en implementeren voor de sociale relaties, de politieke stem en de onzekerheid, elementen waarvan kan worden aangetoond dat zij een goede aanwijzing zijn van de voldoening die de mensen uit het leven halen."*
- (7) *"De indicatoren van de levenskwaliteit zouden, in alle dimensies die zij bestrijken, een volledige en globale beoordeling van de ongelijkheden moeten toelaten"*
- (8) *"Er moeten enquêtes worden bedacht om de verbanden tussen de diverse aspecten van de levenskwaliteit voor ieder mens te beoordelen, en de verkregen informatie moet gebruikt worden bij de uitwerking van beleidslijnen op verschillende gebieden"*
- (9) *"De bureaus voor de statistiek zouden de nodige informatie moeten verstrekken om de diverse aspecten van de levenskwaliteit samen te voegen en zo de diverse indexen op te bouwen"*
- (10) *"De metingen van zowel het objectieve als het subjectieve welzijn leveren essentiële informatie over de levenskwaliteit op. De bureaus voor de statistiek zouden in hun enquêtes vragen moeten opnemen die peilen naar de beoordeling van ieder mens over zijn leven, ervaringen en prioriteiten"*
- (11) *"Om de duurzaamheid te beoordelen, is een duidelijk afgebakend scorebord van indicatoren nodig. De bestanddelen van dit scorebord moeten geïnterpreteerd kunnen worden als inventariswijzigingen die een rol spelen bij de bepaling van het menselijk welzijn. Een monetaire duurzaamheidsindex heeft zijn plaats in een dergelijk scorebord, maar rekening houdend met de huidige kennis zou die hoofdzakelijk gericht moeten blijven op de economische aspecten van de duurzaamheid"*
- (12) *"De milieuaspecten van de duurzaamheid verdienen een afzonderlijke follow-up, gebaseerd op een reeks zorgvuldig geselecteerde fysieke indicatoren. Meer in het bijzonder moet één indicator duidelijk aangeven in welke mate wij op het punt staan een gevaarlijk niveau van milieuschade te bereiken (bijvoorbeeld omwille van de klimaatverandering of de uitputting van de visbestanden)"*

De 12 aanbevelingen van de commissie bevestigen dat de huidige boekhoudsystemen ongeschikt zijn, aangezien die geen alarmfunctie vervuld hebben ten aanzien van de crisis: "Wanneer de meetinstrumenten waarop de actie gebaseerd is, slecht ontworpen zijn of verkeerd begrepen worden, heeft dit tot gevolg dat we zo goed als blind zijn".

²⁹ [verslag van de Commissie voor de meting van economische prestaties en sociale vooruitgang](#) - Stiglitz, Sen en Fitoussi - september 2009

DE WERKZAAMHEDEN VAN DE OESO

Het wereldwijde project "Measuring the progress of Societies³⁰" is een initiatief van de OESO, waaraan andere internationale en regionale partners meewerken. Het wil het mondiale referentiepunt zijn voor al wie de vooruitgang van de samenlevingen wil meten of beoordelen. De Europese Commissie en de Wereldbank zijn partners.

Dit project heeft tot doel de ontwikkeling van een reeks kernindicatoren op economische, sociale en milieugebieden te bevorderen zodat men zich een algemeen beeld kan vormen van de manier waarop het welzijn van een samenleving evolueert. Bovendien pleit het voor het gebruik van deze indicatoren om informatie te garen en een door feiten onderbouwde besluitvorming aan te moedigen.

De eerste resultaten werden gepresenteerd op het 3e forum, dat eind 2009 gehouden werd in Busan³¹, Korea.

CONCLUSIES

Zoals wij hoger hebben aangegeven, erkennen de deskundigen de voordelen van het bbp: zijn ogenschijnlijk eenvoud - er is slechts één cijfer - wordt door de media op prijs gesteld, terwijl de beleidsmakers opgetogen zijn over de snelle beschikbaarheid van deze waarde ... in zoverre dat ze haar werkelijke betekenis uit het oog dreigen te verliezen. Maar nu worden zelfs de beleidsmakers zich bewust van zijn zwakke plekken: "*Jarenlang lieten de statistieken een almaar forsere economische groei zien [...], tot bleek dat die groei de toekomst van de planeet in gevaar bracht en dus meer vernietigde dan hij opleverde. Het probleem zit hem in de omstandigheid dat de wereld, de samenleving, de economie veranderd zijn, terwijl de meting onvoldoende evolueerde*", verklaarde Nicolas Sarkozy op de internationale conferentie waar de conclusies van de "Commissie-Stiglitz" gepresenteerd werden. Wij steunen dan ook zonder voorbehoud de internationale inspanningen om het bbp aan te vullen met statistieken die ook de milieu- en sociale thema's integreren, alsook het onderzoek dat tot doel heeft de milieu- en sociale gegevens sneller beschikbaar te maken. Het is eveneens duidelijk dat de inspanningen om de geïntegreerde boekhouding te verfijnen, het verdienen te worden voortgezet.

Wij wensen echter ook 3 bijkomende punten te benadrukken:

De indicatorensets verfijnen: rationalisatie

De indicatorensets die momenteel op internationaal niveau worden gebruikt, zijn doorgaans gericht op de beoordeling van de vorderingen die gemaakt worden in het streven naar bepaalde beleidsdoelstellingen. Om ze te ontwikkelen en bij te werken, is men echter vaak aangewezen op gegevens die door de Lidstaten ter beschikking worden gesteld in het kader van al dan niet verplichte rapportages.

Er werden al initiatieven voor een rationalisatie genomen, en die zijn ook nodig om de doeltreffendheid van deze sites en de coherentie van de verkregen informatie te waarborgen. Zo is het gebruik van unieke bronnen een voorafgaande voorwaarde om de kwaliteit en de homogeniteit van de informatie te waarborgen. Een rationalisatie van de informatieaanvragen, gericht tot de leveranciers van gegevens, zou een te hoge werkbelasting (ten gevolge van de vele vragenlijsten die door verschillende instellingen worden verzonden om dezelfde basisinformatie te verkrijgen) kunnen vermijden.

De vier belangrijkste indicatorensets (Core set, indicatoren voor duurzame ontwikkeling, structurele indicatoren en indicatoren met betrekking tot het jaarlijks onderzoek van het milieubeleid) bevatten gemeenschappelijke, maar ook specifieke indicatoren. Het rationalisatieproces van de milieu-indicatoren, dat begin 2007 op gang werd gebracht door de zogeheten "Groep van vier" (EMA, DG ENV, ESTAT, JRC), moet worden voortgezet. Het beoogt twee doelstellingen:

³⁰ http://www.oecd.org/pages/0,3417,fr_40033426_40033828_1_1_1_1_1_1,00.html

³¹ <http://www.oecdworldforum2009.org/>

- de milieu-indicatoren die door de internationale instellingen (EU, OESO en UNSD) ter beschikking worden gesteld (transversale en thematische lijsten), verduidelijken om verwarring te vermijden. Bepaalde indicatorensets bevatten immers indicatoren met identieke benamingen, maar met verschillende doelstellingen en methoden, of andere met verschillende namen die dezelfde informatie verschaffen;
- dubbele informatie voorkomen en/of onnodige rapportages van de Lidstaten voor het bijwerken van de indicatorensets vermijden.

In 2007-2008 werden al diverse aanbevelingen geformuleerd, onder meer over het gebruik van dezelfde gegevensbronnen voor soortgelijke indicatoren om te voorkomen dat verschillende instellingen dezelfde indicator berekenen. Dit zou de doeltreffendheid verhogen, een coherente boodschap waarborgen (rekening houdend met de eisen van de gebruikers van de indicatoren op het vlak van kwaliteit en termijnen) en de metagegevens van de indicatoren verbeteren.

De indicatorensets verfijnen ... opdat ook de centrale overheden ze kunnen gebruiken

Zoals wij hierboven al aangaven, moet een indicatorenset aan een correct gestelde vraag en aan vooraf bepaalde doelstellingen beantwoorden, ongeacht de schaal waarop hij wordt ontwikkeld.

De indicatoren die op Europees niveau worden geïmplementeerd, hebben als hoofddoel de vorderingen, gemaakt om de doelstellingen van het Europees beleid te bereiken, te beoordelen. Aangezien de Lidstaten dikwijls de gegevens leveren die gebruikt worden om de Europese indicatorensets op te stellen, laten de resultaten van deze indicatoren de Lidstaten toe om na te gaan hoever zij staan, ten opzichte van de anderen, bij de implementatie van dit beleid.

De indicatoren die op Europees niveau worden ontwikkeld, zijn echter niet altijd aangepast aan de lokale behoeften ... omwille van de schaal, de beschikbaarheid van informatie of lokale omstandigheden. Die indicatoren zijn dus niet altijd geschikt om geïntegreerd te worden in de nationale of regionale indicatorensets.

Het streven naar centralisatie en volledigheid van de informatie zou de druk op de Lidstaten kunnen verhogen, meer in het bijzonder door een eventuele veralgemening van de verplichte rapportages. Bijgevolg moet een evenwicht worden gevonden tussen de lokale, nationale en internationale belangen op het vlak van het middelenbeheer en de werkmethoden.

De effectbeoordelingen verbeteren

Hoewel de effectbeoordelingen het potentieel bieden om verschillende beleidsopties te vergelijken via een analyse van de economische, sociale en milieugevolgen, moeten we vaststellen dat dit in de praktijk niet echt het geval lijkt te zijn. Zowel de Raad voor effectbeoordeling als het Europees Parlement vestigden de aandacht om leemten in de milieueffectbeoordeling.

Het Parlement³² stelde de oprichting voor van een "onafhankelijk panel van deskundigen om door middel van steekproeven toe te zien op de kwaliteit van de adviezen die door de Impact Assessment Board worden afgegeven", teneinde "geen minimumniveau aan onafhankelijk toezicht op het opstellen van effectbeoordelingen te garanderen". Wij wensten dit voorstel te steunen en deze rol toe te vertrouwen aan het Europees Milieuagentschap. Artikel 2 van verordening 401/2009 van het Europees Parlement en van de Raad van 23 april 2009 inzake het Europees Milieuagentschap³³ bepaalt namelijk dat dit agentschap de Commissie moet voorzien van "de nodige informatie ... zodat zij haar taken op het gebied van het identificeren, voorbereiden en evalueren van milieumaatregelen en -wetgeving succesvol kan uitvoeren".

³² Resolutie van het Europees Parlement van 4 september 2007 over een strategisch onderzoek van het programma "Wetgeving verbeteren" in de Europese Unie - [2007/2095\(INI\)](#)

³³ Verordening [401/2009](#) van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 inzake het Europees Milieuagentschap en het Europees milieubesluit- en -informatienetwerk (gecodeerde versie) - PB L 126 van 21/05/2009, blz. 0013 - 0022

BIJLAGEN

INDICATORENSETS

Diverse internationale organisaties hebben milieu-indicatorensets of, meer algemeen indicatorensets inzake duurzame ontwikkeling uit- en bijgewerkt.

Op Europees niveau zijn er 4 transversale indicatorensets :

- de basisset milieu-indicatoren of "[Core Set of Indicators](#)" (CSI), ontwikkeld door het Europees Milieuagentschap;
- de set indicatoren voor duurzame ontwikkeling of "[Sustainable Development Indicators](#)" (SDI), uitgewerkt door Eurostat ;
- de set [structurele indicatoren](#), eveneens ontwikkeld door Eurostat;
- de indicatoren met betrekking tot het [jaarlijks onderzoek van het milieubeleid](#) (EPR), gebruikt door het DG ENV

Noteer dat er ook sectorale indicatorensets zijn, zoals bijvoorbeeld:

- de **TERM**³⁴ (transport and environment reporting mechanism) indicatoren, door het EMA ontwikkeld in samenwerking met Eurostat, de DG's Vervoer en Milieu en de Lidstaten.
- de **ODYSSEE**³⁵ indicatoren (indicatoren voor de energie-efficiëntie), ontwikkeld in het kader van een project tussen het DG TREN, ADEME en agentschappen die activiteiten voeren op het vlak van de energie-efficiëntie.
- de **IRENA**³⁶ indicatoren (Indicator Reporting on the Integration of Environmental Concerns into Agriculture Policy), ontwikkeld door de DG's Landbouw en Milieu, Eurostat, JRC en het EMA.

en thematische indicatorensets zoals:

- de **SEBI**³⁷ indicatoren (Streamlining European 2010 Biodiversity Indicators)
- de **ENHIS**³⁸ indicatoren (European environment and health information system) (coördinatie door WGO Europa, medefinanciering door EG)

Er werden ook initiatieven op Europees niveau gelanceerd die specifiek betrekking hebben op de stadsomgeving, zoals bijvoorbeeld:

- de **Europese gemeenschappelijke indicatoren (ECI)**³⁹ die de lokale overheden moesten helpen hun vorderingen inzake duurzame ontwikkeling te meten door ze een indicatorenset ter beschikking te stellen waarvan de methodologie gepubliceerd is. Er werden zo tien indicatoren gedefinieerd. De resultaten worden gepubliceerd op een website, waar de lokale overheden zich ook met andere kunnen vergelijken. Van de 148 lokale overheden die aan de studie hebben meegewerkt, hebben zich echter slechts 2 steden op deze site geregistreerd. Zij leveren dan nog onvolledige en niet-bijgewerkte gegevens;
- en, op initiatief van de Europese Commissie (DG REGIO en Eurostat), de **Stadsaudit**⁴⁰, bestemd om de levenskwaliteit in de Europese steden te beoordelen. Het gaat om een niet hiërarchisch ingedeelde set van 343 indicatoren die diverse domeinen bestrijken: demografie, sociale en economische aspecten, burgerlijke investeringen, onderwijs en opleiding, milieu, reizen en vervoer, informatie en cultuur en ontspanning. De laatste gegevensgaring had betrekking op 321 steden in de

³⁴ Voor meer informatie, zie: <http://www.eea.europa.eu/themes/transport/indicators>

³⁵ Voor meer informatie, zie: <http://www.odyssee-indicators.org/>

³⁶ Voor meer informatie, zie: <http://www.eea.europa.eu/projects/irena>

³⁷ Voor meer informatie, zie: <http://biodiversity-chm.eea.europa.eu/information/indicator/F1090245995>

³⁸ Voor meer informatie, zie: http://www.enhis.net/object_class/enhis_home_tab.html

³⁹ Voor meer informatie, zie http://ec.europa.eu/environment/urban/common_indicators.htm

⁴⁰ http://ec.europa.eu/regional_policy/themes/urban/audit/index_nl.htm, <http://www.urbanaudit.org/>, ["European Regional and Urban Statistics Reference Guide", Edition 2009](#) - Eurostat - 2009

27 Europese landen en 46 Noorse, Zwitserse, Kroatische en Turkse steden, en ging gepaard met een opiniepeiling over de levenskwaliteit in 70 Europese steden. Zij werd in 2006-2007 voor het jaar 2004 uitgevoerd bij nationale bureaus voor de statistiek en, waar nodig, bij lokale instanties. De resultaten werden met een zekere vertraging gepubliceerd (de tijd die de Lidstaten nodig hadden om de gegevens te verzamelen, de termijn voor de inzameling en validering van de gegevens door Eurostat voor de berekening van de indicatoren). Noteer dat niet alle lokale gegevens, nodig voor de berekening van de diverse indicatoren, beschikbaar zijn voor alle betrokken steden. Het zeer grote aantal indicatoren beperkt bovendien de manipulatie van de resultaten. Voor 2010 is een nieuwe, volledige gegevensinzameling gepland.

Reeks kernindicatoren (Europees Milieuagentschap)

Het Europees Milieuagentschap stelden een reeks kernindicatoren (CSI) samen ⁴¹ om:

- een beheersbare en stabiele grondslag te bieden voor de rapportages van het EMA (beoordeling van de vooruitgang in het licht van een aantal milieuprioriteiten);
- de prioriteiten te bepalen voor de verbetering van de kwaliteit en de dekking van de gegevensstromen, waardoor de vergelijkbaarheid en betrouwbaarheid van informatie en beoordelingen zullen toenemen;
- bijdragen aan andere initiatieven met betrekking tot indicatoren in Europa en daarbuiten te stroomlijnen, zoals de structurele indicatoren, de indicatoren voor duurzame ontwikkeling en de milieuidicatoren van de OESO.

Deze indicatoren zijn bestemd voor de Europese en nationale politici, de Europese en nationale instellingen, de milieudeskundigen en het brede publiek.

Deze set bestaat uit 37 indicatoren, verdeeld over 6 milieuthema's (luchtverontreiniging en ozonvermindering, klimaatverandering, afval, water, biodiversiteit en bodem) en 4 sectoren (landbouw, energie, vervoer en visvangst).

De kenmerken van deze set worden beschreven in de technische [bijlagen](#).

Indicatoren voor duurzame ontwikkeling (Eurostat)

Een set indicatoren voor duurzame ontwikkeling (SDI)⁴² werd ontwikkeld om een statistisch en objectief beeld te schetsen van de vooruitgang in het licht van de doelstellingen van de strategie voor duurzame ontwikkeling van de Europese Unie. Hij wordt elke 2 jaar gepubliceerd ⁴³ en dekt 10 thema's die een afspiegeling zijn van de 7 kernuitdagingen van de Strategie, alsook van de nagestreefde economische welvaart en van de richtsnoeren inzake goed bestuur: duurzame consumptie en productie, sociale insluiting, demografische veranderingen, volksgezondheid, klimaatverandering en energie, duurzaam vervoer, natuurlijke hulpbronnen, sociaal-economische ontwikkeling, wereldwijde partnerschappen, goed bestuur.

Het gaat hier om 140 indicatoren, ingedeeld in 3 niveaus.

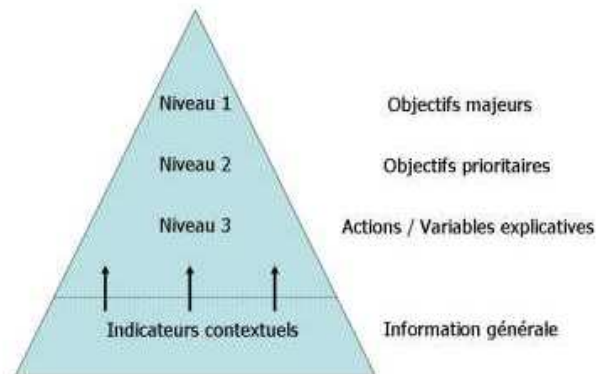
- De niveau 1 indicatoren of "headlines indicators" (11 indicatoren) die bestemd zijn voor de monitoring van de algemene doelstellingen met betrekking tot de 7 essentiële SDO-uitdagingen van de EU. Zij worden beschouwd als indicatoren met een groot communicatiepotentieel.
- De niveau 2 indicatoren (33), die betrekking hebben op de operationele doelstellingen van de Strategie. Het gaat om richtindicatoren in hun subcategorie.
- De niveau 3 indicatoren (85) met betrekking tot de acties, beschreven in de Strategie, of tot andere elementen die nuttig zijn om de vooruitgang in het licht van de Strategie te beoordelen en die een meer uitvoerige analyse toelaten, voor specialisten.

⁴¹ <http://themes.eea.europa.eu/IMS/CSI>

⁴² <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/introduction>

⁴³ Recentst beschikbaar rapport: "[Sustainable development in the European Union, 2009 monitoring report of the EU sustainable development strategy](#)" - Eurostat Statistical books - 302 bladzijden - 2009

De drie niveaus worden aangevuld door contextindicatoren (11). Deze indicatoren dienen niet om de effecten van de implementatie van het beleid te beoordelen, maar verschaffen wel nuttige achtergrondinformatie (om de beoordeling te vergemakkelijken) over thema's die nuttig zijn voor een beleid van duurzame ontwikkeling.

Contextindicatoren

Hoofddoelstellingen

Prioritaire doelstellingen

Acties/verklarende variabelen

Algemene informatie

Deze indeling in 3 niveaus beantwoordt ook aan verschillende types van behoeften bij de gebruikers: de Europese en nationale politici (niveaus 1 en 2), de Europese en nationale instellingen (niveaus 1 tot 3), de milieudeskundigen (niveaus 1 tot 3) en het grote publiek (niveau 1). Noteer dat de indicatoren van niveaus 2 en 3 en de contextindicatoren nog niet allemaal volledig ontwikkeld zijn.

De kenmerken van deze set worden beschreven in de technische [bijlagen](#).

Structurele indicatoren (Eurostat)

De staatshoofden en regeringsleiders hebben de Commissie uitgenodigd om een jaarverslag op te stellen over de vooruitgang die werd geboekt in het licht van de doelstellingen van de Strategie van Lissabon. Met behulp van de structurele indicatoren^{44,45}, ingedeeld in 6 thema's (algemene economische achtergrond, werkgelegenheid, innovatie, economische hervormingen, sociale cohesie en milieu) kunnen de prestaties van de Lidstaten op deze gebieden kwantitatief beoordeeld en vergeleken worden.

Deze indicatoren, alleen beschikbaar voor een Europese Unie met 25, kunnen gebruikt worden om een duidelijke jaarlijkse balans op te maken van de situatie van de Lidstaten. De lijst van de indicatoren wordt elke drie jaar bijgewerkt om een zekere stabiliteit in de tijd te garanderen. Zij bevat 79 indicatoren waarvan er 14 zijn opgenomen in een "short list".

De kenmerken van deze set worden beschreven in de technische [bijlagen](#).

⁴⁴ Mededeling van de Commissie - Structurele indicatoren - [COM\(2003\)585 def.](#) - 08/10/2003

⁴⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/structural_indicators

Indicatoren met betrekking tot het jaarlijks onderzoek van het Europese milieubeleid (EPR)

De Environment Policy Review (EPR)⁴⁶ heeft tot doel recente milieutendensen en ontwikkelingen van de beleidsopties te monitoren, zowel op Europees als op nationaal niveau, en een balans op te maken van de vooruitgang in het licht van de milieudoelstellingen van de Europese Unie, zoals die omschreven zijn in 6MAP. De eerste EPR dateert van 2003.

De EPR 2008 heeft betrekking op 30 indicatoren die zijn ingedeeld volgens het DPSIR-model en zijn opgesplitst in 6 thema's (klimaatveranderingen en energie; natuur en biodiversiteit; milieu en gezondheid; natuurlijke hulpbronnen en afval; milieu en economie; implementatie). Er is een beoordeling voor elke indicator, en in voorkomend geval wordt zijn evolutie vergeleken met de doelstellingen, opgenomen in de Europese beleidslijnen voor de betrokken thema's.

De kenmerken van deze set worden beschreven in de technische [bijlagen](#).

SAMENGESTELDE INDICATOREN

Zoals wij al hebben aangegeven, biedt het verslag van de Commissie-Stiglitz een goede samenvatting van werken die tot dan vernipperd waren. Onze beschrijving van deze enkele indicatoren zal in belangrijke mate gebaseerd zijn op dit verslag en op onze ervaring met het gebruik ervan.

Index van het economisch welzijn

De index of economic welfare (Osberg en Sharpe, 2002) dekt zowel de huidige welvaart op basis van consumptiemetingen als de duurzame accumulatie en de sociale aspecten (vermindering van de ongelijkheden en bescherming tegen de "maatschappelijke" risico's). De consumptiestromen en de accumulatie van rijkdom worden beoordeeld volgens de methodologie van de nationale boekhouding. De normalisatie van elke dimensie gebeurt door middel van een lineaire scaling en de samenvoeging gebeurt door telkens dezelfde coëfficiënt toe te passen. In dit stadium blijft de "groene" dimensie van deze index van ondergeschikt belang.

De resultaten bevestigen dat het bbp en de index van het economisch welzijn sinds het einde van de jaren 1980 uiteenlopen, maar die divergentie is grotendeels te wijten aan het gebrek aan vooruitgang in de acties om de ongelijkheden te verminderen en de economische veiligheid te verbeteren.

Milieuduurzaamheidsindex en milieuprestatie-index

De milieuduurzaamheidsindex is gebaseerd op 76 variabelen, ingedeeld in 5 gebieden: de gezondheidstoestand van de milieusystemen (lucht, bodem, water, biodiversiteit), hun belasting door omgevingsinvloeden (antropogene belasting van de milieusystemen: luchtverontreiniging, afval, ...), de kwetsbaarheid van de mens (blootstelling van de inwoners aan verstoringen van het milieu), de sociale en institutionele capaciteiten (capaciteit om doeltreffende antwoorden op de milieuproblemen te vinden), en global stewardship (samenwerking met andere landen om gemeenschappelijke milieuproblemen te beheren). In een beperkte versie van deze index, de milieuprestatie-index, zijn 16 indicatoren geïntegreerd. Deze index is veeleer opgevat als een richtsnoer voor het overheidsbeleid.

Index of sustainable economic welfare (ISEW) and genuine progress indicator (GPI)

De index of sustainable economic welfare en de genuine progress indicator trekken van de consumptie een raming van de kostprijs van de water- en luchtverontreiniging en de geluidsoverlast af en proberen ook rekening te houden met het verlies van waterrijke gebieden, landbouwgrond en oerbossen, en met de uitputting van de andere natuurlijke rijkdommen, de schade veroorzaakt door CO₂ en de aantasting van de ozonlaag. De uitputting van de natuurlijke rijkdommen wordt getoetst aan de investering die nodig is om een gelijkwaardige blijvende stroom van hernieuwbare vervangmiddelen te genereren.

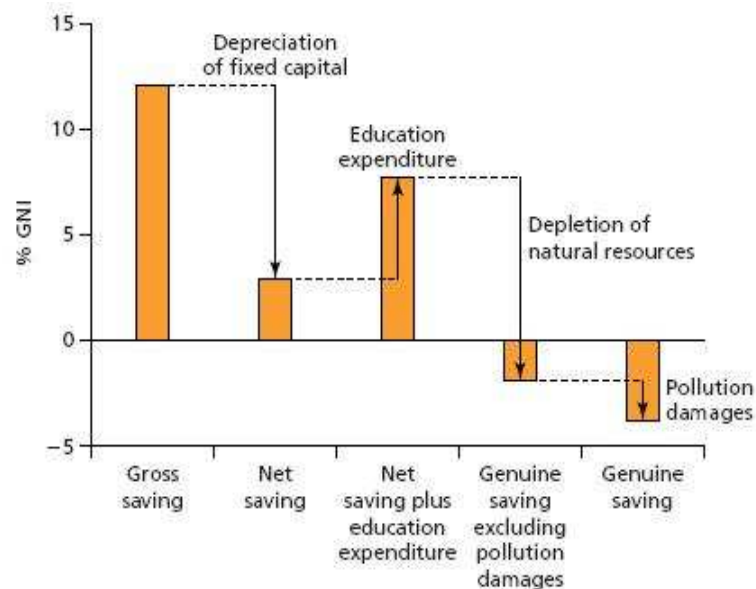
⁴⁶ Voor meer informatie, zie: <http://ec.europa.eu/environment/policyreview.htm>

In alle landen waarvoor deze indicatoren bestaan, worden vergelijkbare waarden genoteerd en beginnen ze op een gegeven ogenblik van het bbp af te wijken. Daarom formuleren bepaalde auteurs een "drempelhypothese" volgens dewelke het bbp en het welzijn parallel vooruitgaan tot een zeker punt waarboven een verdere stijging van het bbp niet meer gepaard gaat met een verbetering van het welzijn. Volgens deze indicatoren hebben wij de duurzame niveaus al lang overschreden en is al een fase van teruggang ingezet.

Adjusted net savings

De adjusted net savings (gecorrigeerde nettobesparingen) of genuine savings, gepopulariseerd door de Wereldbank, zijn een duurzaamheidsindicator gebaseerd op het kader van de groene boekhouding. De idee achter deze indicator is dat duurzaamheid een voorraad "rijkdommen" vergt die het productief fysiek kapitaal, zoals gemeten in de traditionele nationale boekhouding, de natuurlijke hulpbronnen en het menselijk kapitaal omvatten. De waarde van de adjusted net savings geeft de verandering van deze "rijkdom" weer over een gegeven periode.

Haar berekening is gebaseerd op de klassieke meting van de bruto nationale besparingen, waaraan de lopende uitgaven, die als investeringen in menselijk kapitaal worden beschouwd, worden toegevoegd terwijl ramingen van de afschrijvingen (geproduceerde activa, natuurlijke hulpbronnen) en van de schade toegebracht door de verontreiniging (hoofdzakelijk CO₂) worden afgetrokken.

Een negatieve waarde voor de Adjusted Net Savings geeft aan dat de rijkdom afneemt, en is dus een waarschuwingsboodschap.

Een dergelijke methode is aantrekkelijk, maar vertoont leemten: met welke rijkdommen zal men rekening houden en welke prijs zal men aan hen toekennen, welke polluenten zijn zorgwekkend? Anderzijds wordt geen rekening gehouden met de overconsumptie van de invoerlanden.

Ecologische voetafdruk

Dit instrument werd tijdens de jaren 1990 ontwikkeld door twee onderzoekers, William Rees en Mathis Wackernagel.

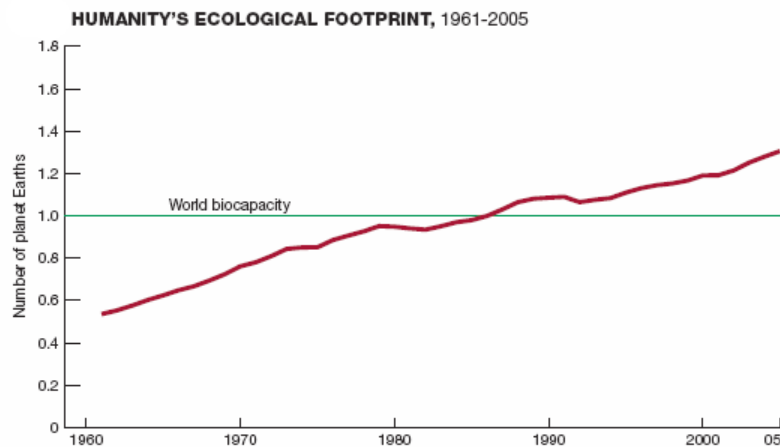
De ecologische voetafdruk van een gegeven geografische entiteit (bv. een land) wordt gedefinieerd als de raming van de productieve oppervlakte van de planeet die de bevolking van die entiteit nodig heeft om haar consumptie van natuurlijke rijkdommen te handhaven. Niet de volledige oppervlakte van onze planeet is productief. Er zijn gebieden die natuurlijke rijkdommen produceren zoals bossen, visgebieden, rivieren, landbouwgebieden, ... : dit wordt de biologisch productieve oppervlakte van de aarde of de biocapaciteit genoemd. Andere delen daarentegen produceren weinig, zijn niet ontginbaar of zijn weinig toegankelijk

(woestijnen, ijskappen, oceaانبodems, ...). De biocapaciteit wordt gemeten in mondiale hectaren. In het recentste "Living planet report" van WWF⁴⁷ werd deze biocapaciteit geraamd op 13,4 miljard mondiale hectaren ... die alle mensen moeten delen. Ieder individu beschikt dus over 2,1 mondiale hectaren om te wonen, om zich te voeden, te verplaatsen, te kleden, te verwarmen, toe te rusten, te ontspannen en zijn afval te verwerken.

De voetafdruk van een land is dus de totale ruimte die dit land nodig heeft om:

- alle organische producten te kweken die nodig zijn om voedsel, vezels en hout voor zijn inwoners te produceren (landbouw, veeteelt en bosbouw);
- over de nodige ruimte te beschikken voor de infrastructuur (huizen, wegen, industrie, diensten, afvalverwerking);
- alle gebruikte grondstoffen en fossiele energiebronnen te winnen;
- via de beboste oppervlakte, de CO₂-emissies ten gevolge van het energieverbruik en de afvalverwerking te absorberen

De grafiek⁴⁸ hieronder toont aan dat de voetafdruk van de mens de totale biocapaciteit van de aarde voor het eerst heeft overschreden tijdens de jaren 1980. Sindsdien is die overschrijding altijd blijven stijgen en in 2005 was de vraag 30% groter dan het aanbod.

⁴⁷ [Living Planet Report 2008 - Full report](#) - WWF - 2008

⁴⁸ [Living Planet Report 2008 - Full report](#) - WWF - 2008

De ecologische voetafdruk wordt dikwijls ervaren als een globale indicator van de milieuprestaties, een afspiegeling van de effecten van de menselijke activiteiten op het milieu. De volgende elementen zijn echter niet of slechts marginaal verrekend in de voetafdruk:

- de emissies van andere luchtverontreinigende stoffen dan de broeikasgassen;
- de uitputting van de niet-hernieuwbare hulpbronnen en van de zoetwater- en energievoorraden;
- de achteruitgang van de waterkwaliteit;
- de aantasting van de biodiversiteit en de groene ruimten;
- de aantasting van de bodem (behalve bij de herevaluatie naar beneden van de biocapaciteit);
- de productie van afval, en meer in het bijzonder van gevaarlijk afval (uitgezonderd de emissies van BKG's ten gevolge van afvalverwerking en de grondoppervlakte die voor afvalverwerking wordt gebruikt, en de energiewinst door het gebruik van gerecycleerde producten).

Op het methodologische vlak is de berekening van de ecologische voetafdruk zelf onderworpen aan bepaalde beperkingen, die hierna worden beschreven.

- De voetafdruk wordt berekend op basis van een zeer groot aantal hypothesen en gegevens, afkomstig van de meest uiteenlopende bronnen. De foutenmarge kan dan ook aanzienlijk zijn.
- De gebruikte omrekeningsfactoren zijn gebaseerd op gegevens die verkregen werden door middel van levenscyclusanalyses (LCA) waarvan de resultaten voor eenzelfde product aanzienlijk kunnen verschillen naargelang de studie.
- Aangezien de gebruikte omrekeningsfactoren meestal op (mondiale, Europese, nationale, ...) gemiddelden berusten, is de lokaal berekende voetafdruk weinig onderhevig aan de veranderingen die hij geacht wordt onder de aandacht te brengen.
- De geologische koolstofopslag van de bossen, een waarde die gebruikt wordt om de energiecomponent van de geologische voetafdruk te beoordelen, is ook omstreden.
- Ten opzichte van fossiele brandstoffen wordt bij de productie van kernenergie haast geen CO₂ uitgestoten. Dit stelt problemen bij de berekening van de voetafdruk (bij conventie wordt de ecologische voetafdruk van de kernenergie per energie-eenheid geacht gelijk te zijn aan die van fossiele energie).
- De gegevensbronnen worden in het algemeen niet jaarlijks bijgewerkt en zijn slechts met jaren vertraging beschikbaar.

De methoden voor de berekening van de voetafdruk daarentegen evolueren ononderbroken met het oog op hun verbetering.

Achter de schijnbare eenvoud van de ecologische voetafdruk gaan dus aanzienlijke beperkingen en methodologische problemen schuil, zodat we maar beter kunnen focussen op zijn werkelijke verdienste: hij verschaft een duidelijk zicht op de draagwijdte van het probleem dat veroorzaakt wordt door onze levenswijze. Indien nodig kunnen we altijd nog terugvallen op minder ambitieuze, maar transparantere benaderingen zoals de koolstofvoetafdruk, die gericht blijft op de uitstoot van broeikasgassen.

De ecologische voetafdruk is hoe dan ook een uitermate interessant pedagogisch instrument omdat hij:

- in één cijfer diverse types van effecten van de menselijke activiteit op het milieu verrekent: rechtstreekse grondinname, elektriciteitsverbruik, uitstoot van BKG's;
- een eenvoudige en duidelijke eenheid gebruikt (m² of ha);
- een cijfer geeft dat met een duidelijk maximum (de "absolute" capaciteit van de planeet) vergeleken en dus normatief gebruikt kan worden.

Zijn werkelijke verdienste is dat hij een duidelijk zicht verschaft op de draagwijdte van het probleem dat veroorzaakt wordt door onze levenswijze. De ecologische voetafdruk is bovenal een sensibiliserings- en communicatie-instrument dat een aanschouwelijke communicatie toelaat en doeltreffend acties kan ondersteunen die hoofdzakelijk gericht zijn op rechtstreekse en onrechtstreekse energiebesparingen.

Koolstofbalans

Deze methode werd oorspronkelijk voor ADEME ontwikkeld door Jean-Marc JANCOVICI. Volgens haar definitie kan men met de "Bilan Carbone@" methode de grootte-orde beoordelen van de broeikasgasemissies, veroorzaakt door alle fysische processen die nodig zijn voor een menselijke activiteit of organisatie, aangezien er duidelijke limieten aan kunnen worden toegekend. Net zoals de ecologische voetafdruk houdt de methode rekening met zowel de directe als de indirecte emissies.

Op het vlak van de beschikbaarheid en de kwaliteit van de gegevens kampt de methode met dezelfde moeilijkheden als de ecologische voetafdruk, maar zij lijkt nu meer gestandaardiseerd en transparant te zijn. Zoals de naam aangeeft is het toepassingsgebied bovendien duidelijk beperkt tot de broeikasgasemissies.

MATRIXMETHODE

Voor zover wij weten, lopen momenteel op Europees niveau twee initiatieven waarbij een beroep wordt gedaan op matrixmethoden.

- Het eerste is "Reference framework for sustainable cities"⁴⁹, een bevragsings-, analyse- en beoordelingsinstrument dat momenteel geïmplementeerd wordt via een Europese werkgroep rond stadsontwikkeling. Dit instrument heeft tot doel de principes en aanbevelingen van het Handvest van Leipzig betreffende duurzame Europese steden te vertalen in operationele doelstellingen (voor alle typische beleidsaspecten in een stad: stadsplanning, mobiliteit, milieu, sociaal en economisch leven, werkgelegenheid en vorming, gezondheid, ...) en hun onderlinge wisselwerkingen te integreren. Het zal bovendien diverse uitgangspunten bieden om te voorzien in de uiteenlopende behoeften van de diverse stadsactoren (planoloog, politicus, ...). Dit instrument zal gebaseerd zijn op een unieke visie op de duurzame stad - al wordt variabiliteit aanvaard. De milieusituatie bij aanvang moet beschreven worden en in dat stadium kan men specifieke lokale kenmerken invoeren. Bovendien zullen prestatie-indicatoren en streefdoelstellingen die coherent zijn met het instrument, worden voorgesteld.
- De "Integraal method: multicriteria multi-stakeholder assessment with the KerDST Deliberation Matrix"⁵⁰, toegepast in het kader van het APHEKOM-project (WP7) dat gefinancierd wordt door het communautair actieprogramma inzake volksgezondheid (2003-2008). Deze overlegmatrix is opgebouwd volgens een driedimensionaal schema "inzet of doelstellingen/ scenario's of maatregelen/ actoren". Door deze matrix te gebruiken bij het opstellen van een plan (in dit geval met betrekking tot luchtverontreiniging), kan men meningsverschillen tussen de actoren identificeren en bijgevolg het debat verfijnen. De matrix kan bovendien gebruikt worden om te peilen naar de perceptie van de voorgenomen maatregelen (bij de planologen, de lokale instanties, de NGO's, ... afhankelijk van de doelgroep) en naar de te verwachten moeilijkheden bij de implementatie van het plan. Er wordt ook overwogen monitoring- of prestatie-indicatoren te ontwikkelen.

De matrixmethoden zijn recente initiatieven die zich nog in hun ontwikkelingsfase bevinden. Momenteel worden ze hoofdzakelijk gebruikt als hulpmiddel voor een geïntegreerde besluitvorming (ontwikkeling van het beleid en bepaling van prioriteiten), ter aanvulling van de implementatie van indicatoren.

⁴⁹ Voor meer informatie, zie: <http://www.rfsustainablecities.eu/index.php3>

⁵⁰ Voor meer informatie, zie: <http://www.c3ed.uvsq.fr/?q=fr/node/5779> ;
http://www.publicsphereproject.org/events/diac08/proceedings/06.KerDST.Chamaret_et_al.pdf ;
http://www.aphekom.org/c/document_library/get_file?uuid=6da0e9b7-9005-4f87-998b-ff16f0dee18d&groupId=10347

Inleiding

Het SOER is een rapport over de toestand en de trends van en de vooruitzichten voor het milieu. Het wordt elke 5 jaar gepubliceerd door het Europees Milieugeschap (EMA). De vierde editie van dit rapport wordt in november 2010 gepubliceerd (de vorige versies verschenen in 1995, 2000 en 2005).

Het SOER 2010 zal betrekking hebben op 38 landen (32 landen die lid zijn van het EMA + 6 landen uit de westelijke Balkan), en uit 4 delen bestaan:

- deel A (langetermijntendensen),
- deel B (milieuthema's) en
- deel C (analyse per land), en een
- samenvatting.

De versie 2010 van het rapport zal hoofdzakelijk in het Engels gepubliceerd worden via een website die voor iedereen toegankelijk is en door middel van multimediatools, zodat de informatie in de toekomst regelmatig kan worden bijgewerkt. Alleen de samenvatting zal in 25 talen vertaald en op papier gedrukt worden.

Deel A (langetermijntendensen)

Het eerste deel van het SOER 2010 bevat een geïntegreerde verkennende langetermijnanalyse (horizon 2050) van de belangrijkste globale tendensen of "megatrends" die effecten kunnen hebben op het toekomstige Europees beleid en op de capaciteit van Europa om de natuurlijke hulpbronnen duurzaam te beheren.

Momenteel worden zes uitgangspunten beschouwd.

- Verstedelijking en aangroei van de mondiale consumentenklasse.
- Demografie en mondiale migratie
- Technologische innovaties: de opmars van de "nano-", "bio-" en cognitieve wetenschappen.
- Gebruik van mondiale hulpbronnen en concurrentie.
- Toekomstige mondiale veranderingen in het milieu.
- Evolutie van global governance en macht.

Voor elk van die punten bevat de analyse een stand van zaken, alsook een bespreking van de mogelijke gevolgen voor het Europa van morgen en van de onzekerheden.

Deel B (milieuthema's)

Het tweede deel van SOER 2010 bestaat uit een evaluatie (volgens het DPSIR-model) op Europese schaal van de toestand en de trends voor een selectie van belangrijke milieuthema's (hierbij inbegrepen de sociaal-economische aspecten) die zal bijdragen tot de beoordeling van de bestaande beleidsverbintenissen en doelstellingen op middellange en lange termijn.

De volgende 9 thema's zullen worden besproken.

- Grondgebruik
- Luchtvervuiling
- Biodiversiteit
- Gebruik van hulpbronnen en afval
- Zee- en kustmilieu
- Watervervuiling
- Beheer van de waterhoeveelheden
- Stedelijke omgeving
- Gezondheid

Elk van die thema's zal geanalyseerd worden volgens een gemeenschappelijke structuur (DPSIR) :

- huidige toestand en vroegere en huidige trends;
- effecten;
- Perspectief 2020 en
- Antwoorden

Deel C (Analyse per land)

Het derde deel van SOER 2010 bevat een beoordeling van de milieutoestand voor elk van de 38 landen, gebaseerd op

- de analyse van de zes gemeenschappelijke problematieken die als prioritair worden beschouwd ("commonality"),
- de beschrijving van de context van elk land ("diversity") en
- de identificatie van belangrijke specifieke problemen, success story's of nieuwe problemen die ook de andere Lidstaten kunnen aanbelangen ("flexibility").

Volgens het EMA is de uitwerking van dit deel C een gelegenheid om werk te maken van een nationaal analyseproces dat de grote evaluaties van het EMA (SOER), de nationale milieubeoordelingen en andere aanvragen op Europees of internationaal niveau kan ondersteunen. Deze aanpak beantwoordt aan één van de principes van het SEIS, namelijk het in één keer verschaffen van informatie die voor verschillende doeleinden kan worden gebruikt.

Deel "commonality"

De 6 gemeenschappelijke problematieken zijn:

- luchtverontreiniging (luchtkwaliteit in de stad en op het platteland, binnenlandse en grensoverschrijdende luchtverontreiniging, maatregelen);
- tegengaan van de klimaatverandering ("CC mitigation") (uitstoot van BKG's: trends en voorspellingen, nationale maatregelen);
- natuurbescherming en biodiversiteit (beschermde gebieden, objectief 2010, maatregelen);
- grondgebruik (Corine Land Cover 1990-2006, voorraden, veranderingen, stuwende krachten);
- zoet water (oppervlakte- of grondwater, kwaliteit en hoeveelheid, DCE, maatregelen);
- afval (productie, verwerking en voorkoming van afval, maatregelen).

Voor elk van deze thema's heeft het EMA richtsnoeren voorgesteld die een zekere coherentie tussen de nationale presentaties waarborgen en die rekening houden met de beperkingen van de publicatie op het internet (bv. wat de lengte van de tekst betreft). Deze richtsnoeren zijn gebaseerd op kernvragen, voorgestelde indicatoren (uit de core set van het EMA) waaruit de Lidstaten kunnen kiezen en trefwoorden.

De kernvragen zijn gemeenschappelijk voor alle thema's:

- Waarom ons over dit thema buigen?
- Wat zijn de situaties (S) en effecten (I) met betrekking tot dit thema, hierbij inbegrepen de effecten op het natuurlijk milieu en op de gezondheid/ het welzijn van de mens, zowel nationaal als grensoverschrijdend?
- Wat zijn de belangrijkste stuwende krachten (D) en spanningen (P) op nationaal niveau?
- Wat is het perspectief 2020 (flexibele datum) voor het betrokken thema en op welke manier zal deze evolutie de mogelijke effecten op het natuurlijk milieu en de gezondheid/ het welzijn van de mens beïnvloeden?
- Welke antwoorden (R) werden op nationaal niveau geïmplementeerd of zullen op nationaal niveau geïmplementeerd worden voor het betrokken thema?

Deel "diversity"

Ook voor dit deel ontwikkelde het EMA een richtsnoer gebaseerd op vragen, trefwoorden en aanbevelingen op het vlak van de lengte.

- Welke factoren onderscheiden uw land van vele andere?
- Wat waren de belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen sinds 1980, vergeleken met de periode 1950-1980, met vermelding van hun relevantie voor het milieu?

- Wat zijn de belangrijkste stuwende krachten en de bijbehorende spanningen voor het milieu, en hoe dragen zij bij tot de vele effecten op de mensen en het natuurlijk milieu?
- Wat zijn de belangrijkste verwachte ontwikkelingen voor de komende decennia die het meest zouden kunnen bijdragen tot de toekomstige spanningen voor het milieu?

Deel "flexibility"

Voor dit deel heeft het EMA niet echt redactionele beperkingen opgelegd, uitgezonderd wat de lengte betreft. Dit deel kan gezamenlijk worden uitgewerkt door diverse Lidstaten (bv. vragen over de Baltische zee, de Middellandse zee, het Alpengebied, ...).

Voor België werd beslist dat de Federale overheid en de 3 Gewesten ieder één onderwerp voor hun rekening zouden nemen:

- Brussels Gewest: luchtvervuiling binnenshuis ("indoor pollution")
- Vlaams gewest: vervoer
- Waals gewest: riviercontracten en toepassing van het sanctiebesluit voor milieuovertredingen.
- Federale overheid: (in principe) pesticiden

Samenvatting

De samenvatting van het SOER 2010, het enige document waarvan een papieren versie wordt gepubliceerd, zal een op zich staand document zijn. Ze is gebaseerd op de delen A, B en C van het volledige rapport maar volgt deze driedelige structuur niet. De analyse zal bovendien worden aangevuld met "belangrijke vaststellingen" naar aanleiding van andere activiteiten van het EMA (meer bepaald voorzorgsbeginsel en groene economie).

Ze zal uit diverse delen bestaan.

- In het eerste deel zal een balans worden opgemaakt van "de toestand van het milieu in Europa". Het vat de (soms ontoereikende) vorderingen samen die op Europese schaal werden geboekt voor een selectie van milieuthema's (met betrekking tot de toestand, de spanningen en de effecten).
- Het tweede deel is het hoofddeel van de samenvatting. Hier wordt de "vooruitgang in de toestand van het milieu in Europa" besproken, met inbegrip van de evolutie van de nieuwe problemen en milieu-uitdagingen in de tijd (methode die geleidelijk complexer wordt om te komen tot een systemische benadering waarbij de onderlinge relaties tussen de diverse sectoren worden geïntegreerd). Dit deel zal op zijn beurt bestaan uit 4 delen, elk gebaseerd op een selectie van kernindicatoren (specifiek, overgenomen uit de CSI of uit thematische sets) die een vergelijking van de situatie tussen de diverse landen toelaten:
 - klimaatverandering: afzwakking tot een totale verhoging met 2°C en voorbereiding op de aanpassing;
 - natuurlijke hulpbronnen en afval: evolutie naar duurzame consumptie;
 - natuur en biodiversiteit: de ecosystemen en het natuurlijk kapitaal beschermen;
 - milieu, gezondheid en levenskwaliteit: verontreiniging voorkomen door met overleg te handelen.
- Het derde deel is een analyse van de "huidige milieu-uitdagingen" die in de eerste twee delen geïdentificeerd worden, hun onderlinge relaties, verbanden met de economische en sociale tendensen en de noodzaak om het beleid aan te passen aan deze geïntegreerde benadering (coherente actieprogramma's).
- Het vierde en laatste deel ten slotte is een logisch vervolg op het eerste, en bespreekt de noodzaak om "De milieuprioriteiten te herzien (en de manier om hier werk van te maken)": organisatie van grootschaligere en coherenter acties (rekening houdend met de huidige politieke werkelijkheid en de thematische beperkingen), verbetering van de informatie om een participatief beslissingsproces te bevorderen, wisselwerkingen tussen milieuaspecten en economische sectoren, ...

De doelstellingen die momenteel bepaald zijn voor de samenvatting zijn:

- Doelstellingen in het kader van het SOER 2010:

- alle in het kader van het SOER en eventueel via andere activiteiten van het EMA uitgevoerde evaluaties (delen A, B en C) integreren;
- een uitgangspunt aanreiken voor de meer gedetailleerde thematische of nationale evaluaties (meer bepaald via rechtstreekse verwijzingen naar de diverse delen van het volledige rapport);
- als basis dienen voor de kortere samenvattingen, bestemd voor de beleidsmakers (bijvoorbeeld op 2 bladzijden) en andere potentiële "nevenproducten" die nodig zouden kunnen zijn in diverse omstandigheden.
- Doelstellingen in een bredere context:
 - een ruimer "beeld" schetsen (met een mondiaal perspectief) voor relevante Europese milieuthema's, met bijzondere aandacht voor de onderlinge relaties tussen deze thema's;
 - de planning ondersteunen van de beleidsantwoorden en maatschappelijke oplossingen die een significante en duurzame verbetering van het Europese milieu toelaten;
 - een solide basis bieden voor de conclusies die de Europese wetgevers moeten trekken om de architectuur van de toekomstige milieubeleidslijnen (bijvoorbeeld gebaseerd op een herziening van het 6e kaderprogramma) te omschrijven en te valideren;
 - een geïdentificeerde en terugkerende referentie vormen, met een (her)interpretatie van de dominante milieuthema's, gezien in een bredere maatschappelijke context;
 - de lezer in staat stellen (en helpen) "de juiste vragen te stellen" om prioriteiten te bepalen en op de toekomstige milieuitdagingen te anticiperen.

Voor meer informatie

- De website van het EMA, gewijd aan het SOER : <http://soer2010.ew.eea.europa.eu/>
- Bij het EMA zijn diverse voorlopige versies van documenten beschikbaar (beperkte toegang). De volgende versies werden geraadpleegd:
- "SOER 2010 - Synthesis : Project plan", augustus 2009, 19 bladzijden.
- "SOER 2010 Synthesis : Annotated Outline -final-", november 2009, 15 bladzijden.
- "Annotated outlines for the analysis of long-term global megatrends : SOER 2010 Part A", Intern document, 33 bladzijden.
- "SOER 2010 - Part B (thematic assessment)", eind oktober tot begin november 2009, eerste versie met de analyses van de 6 betrokken thema's: "Land" (36 bladzijden), "Urban Environment" (32 bladzijden), "Atmospheric pollution" (49 bladzijden), "Marine, maritime and coastal environment" (36 bladzijden), "Biodiversity" (38 bladzijden), "Resource use and waste" (46 bladzijden), "Water pollution" (28 bladzijden) en "Water quantity and structural management" (50 bladzijden).
- "SOER 2010 Part C guidance for contributors in Eionet", 4 november 2009, 28 bladzijden

TECHNISCHE BIJLAGEN

KENMERKEN VAN DE CORE SET OF INDICATORS (CSI)

Lijst van CSI-indicatoren⁵¹

- T1. Air pollution and ozone depletion
 - CSI 001 - Emissions of acidifying substances
 - CSI 002 - Emissions of ozone precursors
 - CSI 003 - Emissions of primary particles and secondary particulate matter precursors
 - CSI 004 - Exceedance of air quality limit values in urban areas
 - CSI 005 - Exposure of ecosystems to acidification, eutrophication and ozone
- T2. Biodiversity
 - CSI 007 - Threatened and protected species
 - CSI 008 - Designated areas
 - CSI 009 - Species diversity
- T3. Climate change
 - CSI 006 - Production and consumption of ozone depleting substances
 - CSI 010 - Greenhouse gas emission trends
 - CSI 011 - Greenhouse gas emission projections
 - CSI 012 - Global and European temperature
 - CSI 013 - Atmospheric greenhouse gas concentrations
- T4. Terrestrial environment
 - CSI 014 - Land take
 - CSI 015 - Progress in management of contaminated sites
- T5. Waste
 - CSI 016 - Municipal waste generation
 - CSI 017 - Generation and recycling of packaging waste
- T6. Water
 - CSI 018 - Use of freshwater resources
 - CSI 019 - Oxygen consuming substances in rivers
 - CSI 020 - Nutrients in freshwater
 - CSI 021 - Nutrients in transitional, coastal and marine waters
 - CSI 022 - Bathing water quality
 - CSI 023 - Chlorophyll in transitional, coastal and marine waters
 - CSI 024 - Urban waste water treatment
- S1. Agriculture
 - CSI 026 - Area under organic farming
 - CSI 025 - Gross nutrient balance
- S2. Energy
 - CSI 027 - Final energy consumption by sector
 - CSI 028 - Total primary energy intensity
 - CSI 029 - Primary energy consumption by fuel
 - CSI 030 - Renewable primary energy consumption
 - CSI 031 - Renewable electricity consumption
- S3. Fisheries
 - CSI 032 - Status of marine fish stocks
 - CSI 033 - Aquaculture production
 - CSI 034 - Fishing fleet capacity
- S4. Transport
 - CSI 035 - Passenger transport demand
 - CSI 036 - Freight transport demand
 - CSI 037 - Use of cleaner and alternative fuels

⁵¹ <http://themes.eea.europa.eu/IMS/CSI>

Methode voor de keuze van de indicatoren	<p>Selectie uit een grotere set van indicatoren, die aan een reeks prioritaire (essentiële of specifieke, zie Bijlage 4 van EMA, 2005) beleidskwesties beantwoordt, op basis van criteria die op grote schaal gebruikt worden in Europa en door de OESO (EMA, 2005⁵²):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Relevantie voor het beleid 2. Vorderingen in het licht van streefdoelstellingen 3 Beschikbare en regelmatig geëerde gegevens 4. en 5. Dekking in ruimte en tijd 6. Nationale schaal en representativiteit van de gegevens 7. Begrijpelijkheid van de indicatoren 8. Methodologische onderbouw 9. Prioritaire beleidsaspecten van de EU <p>De indicatoren worden bovendien ingedeeld per type en geplaatst volgens de DPSIR-structuur.</p>
Methode voor gegevensgaring	<p>Een deel van de gebruikte gegevens (9 van de 97 databanken) is ontwikkeld door het EMA (lucht, water, bodem, grondgebruik en beschermde gebieden).</p> <p>Eurostat (30 databanken) is de belangrijkste gegevensbron, gevolgd door het DG ENV (14 databanken). Er wordt ook een beroep gedaan op andere bronnen (VN, ...)</p> <p>Zie bijlage 5 van EMA, 2005, voor meer details.</p>
Juridisch statuut van de overdracht van informatie	<p>50 van de 97 gebruikte databanken worden gevoed in het kader van een wettelijke rapportageplicht (ten aanzien van Eurostat, de EG of de VN), en 16 in het kader van een morele rapportageplicht (met name ten aanzien van het EMA).</p> <p>Zie bijlage 5 van EMA, 2005, voor meer details.</p>
Berekening van de indicatoren	Berekend door het EMA of door de specifieke instellingen
Berekeningsschaal	Europees en/of nationaal, afhankelijk van de indicator
Berekeningsperiodiciteit	Afhankelijk van de beschikbaarheid van de gegevens (bijwerking jaarlijks, elke 2, 3, 5 of 10 jaar naargelang het geval - zie bijlage 2 van EMA, 2005).
Laatste beschikbare gegevens	2005, 2007, 2008 of 2009 afhankelijk van de indicator en de beschikbaarheid van de gegevens

⁵² European Environment Agency, 2005, "EEA core set of indicators - Guide", EEA Technical report, No 1/2005, 38 bladzijden, beschikbaar op http://www.eea.europa.eu/publications/technical_report_2005_1

KENMERKEN VAN DE INDICATORENSET VOOR DUURZAME ONTWIKKELING (SDI)

Lijst van indicatoren voor duurzame ontwikkeling⁵³

Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	
Thema: SOCIAAL-ECONOMISCHE ONTWIKKELING			
Groeipercentage van het reële bbp per hoofd van de bevolking	Subthema: ECONOMISCHE ONTWIKKELING		
	Totale investeringen	Verdeling van het regionaal bbp per hoofd van de bevolking	
	Investeringen van de overheidsinstellingen	Netto nationaal inkomen	
	Investeringen van de ondernemingen	Spaarquote van de gezinnen	
	Subthema: INVESTERING, CONCURRENTIEVERMOGEN EN MILIEU-EFFICIENCY		
	Groei van de arbeidsproductiviteit per werkuur	Totale uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling	
		Reële effectieve wisselkoers	
		Omzet uit innovatieve producten	
		Effecten van de innovatie op de materiaal- en energie-efficiëntie	
		Energie-intensiteit van de economie	
		Effecten van de innovatie op de vermindering van de milieueffecten of de verbetering van veiligheid en gezondheid	
	Subthema: WERKGELEGENHEID		
	Totale werkgelegenheid	Werkgelegenheid, volgens geslacht	
		Werkgelegenheid in aflopende volgorde volgens onderwijs- of opleidingsniveau	
		Verdeling van de regionale werkgelegenheidscijfers volgens geslacht	
Werkloosheidscijfers volgens geslacht			
Werkloosheidscijfers volgens leeftijdscategorie			
Thema: DUURZAME CONSUMPTIE EN PRODUCTIE			
Productiviteit van de hulpbronnen	Subthema: GEBRUIK VAN HULPBRONNEN EN AFVAL		
	Geproduceerd gemeentelijk afval	Componenten van het eigen grondstoffenverbruik	
		Eigen grondstoffenverbruik per grondstof	
		Verwerking van gemeentelijk afval, volgens verwerkingsmethode	
		Productie van gevaarlijk afval per economische activiteit	
		Toegestane emissies van verzurende stoffen, per bronsector	
		Emissies van ozonprecursoren, per bronsector	
		Emissies van deeltjes per bronsector	
	Subthema: CONSUMPTIEPATRONEN		
	Elektriciteitsverbruik van de gezinnen	Eindverbruik van energie per sector	
		Verbruik van bepaalde levensmiddelen per hoofd van de bevolking	
		Voertuigdichtheid	
	Subthema: PRODUCTIEPATRONEN		
	Organisaties met een milieumanagementsysteem	Toekenning van milieulabels	
		Gebied dat agromilieusteun geniet	
Landbouwoppervlakte waar aan biologische landbouw gedaan wordt.			
Veebezettingsindex			
Contextindicatoren			
- Aantal gezinnen			
- Uitgaven van de gezinnen per persoon, per categorie			

⁵³ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/introduction>

Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3
Thema: SOCIALE INSLUITING		
Armoederisico, volgens geslacht	Subthema: MONETAIRE ARMOEDE EN LEEFOMSTANDIGHEDEN	
	Risico van blijvende armoede	Armoederisico, per leeftijdscategorie
		Armoederisico, per type van gezinnen
		Relatieve verhouding tussen het mediane inkomen onder de armoededrempel en die drempel
		Mate van ongelijkheid van de inkomensverdeling
	Subthema: TOEGANG TOT DE ARBEIDSMARKT	
	Personen in werkloze huishoudens, per leeftijdscategorie	Armoederisico voor mensen die werken
		Percentage langdurig werklozen
		Genderkloof inzake beloning (niet gecorrigeerd)
	Subthema: ONDERWIJS	
	Voortijdige schoolverlaters	Armoederisico volgens onderwijsniveau, aflopend
		Personen met een laag onderwijsniveau per leeftijdscategorie
Permanente vorming		
Zwakke leesprestaties bij de leerlingen		
Competenties van particulieren in informatica		
	Competenties van particulieren in internetgebruik	
Contextindicator - Overheidsuitgaven voor onderwijs		
Thema: DEMOGRAFISCHE VERANDERINGEN		
Arbeidsparticipatie van oudere werknemers	Subthema: DEMOGRAFIE	
	Levensverwachting voor 65-jarigen, volgens geslacht	Totaal vruchtbaarheidscijfer
		Bruto migratiesaldo plus correctie
	Subthema: TOEREIKENDHEID VAN HET INKOMEN VAN OUDEREN	
	Geaggregeerde vervangingsratio	Armoederisico voor oudere personen
Subthema: HOUDBAARHEID VAN DE OPENBARE FINANCIËN		
	Bruto staatsschuld	Gemiddelde uittredingsleeftijd volgens geslacht
Contextindicatoren - Afhankelijkheidsratio van ouderen (voor het subthema "demografie") - Verwachte toekomstige afhankelijkheidsratio van ouderen (voor het subthema "demografie") - Verwachte toekomstige pensioenuitgaven (basisscenario) (voor het subthema "houdbaarheid van de openbare financiën") - Uitgaven voor hulp aan oudere personen (voor het subthema "houdbaarheid van de openbare financiën")		
Thema: VOLKSGEZONDHEID		
Aantal gezonde levensjaren en levensverwachting bij de geboorte, volgens geslacht	Subthema: GEZONDHEID EN ONGELIJKHEDEN IN DE GEZONDHEID	
	Sterfgevallen ten gevolge van chronische ziekten, volgens geslacht	Aantal gezonde levensjaren en levensverwachting voor 65-jarigen, volgens geslacht
		Zelfmoorden, totaal, per leeftijdscategorie
		Zelfmoorden, mannen, per leeftijdscategorie
		Zelfmoorden, vrouwen, per leeftijdscategorie
		Onbevredigende behoeften op het gebied van de gezondheidszorg, gemeld door de persoon zelf, per inkomenskwaantiel
		<i>Dispersion of regional death rates</i>
	Subthema: GEZONDHEIDSDETERMINANTEN	
	Productie van toxische chemische stoffen, per toxiciteitsklasse	Blootstelling van de stadsbevolking aan luchtvervuiling door kleine deeltjes
		Blootstelling van de stadsbevolking aan luchtvervuiling door ozon
		Percentage van de bevolking dat leeft in gezinnen die vinden dat zij onder lawaai te lijden hebben.
		Ernstige ongelukken op het werk

Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	
Thema: KLIMAATVERANDERING EN ENERGIE			
Subthema: KLIMAATVERANDERING			
Uitstoot van broeikasgassen	Uitstoot van broeikasgassen per sector	Broeikasgasintensiteit van het energieverbruik	
		Verwachte toekomstige broeikasgasemissies	
		Gemiddelde temperatuur van het aardoppervlak	
Subthema: ENERGIE			
Aandeel van de hernieuwbare energie in het bruto binnenlands energieverbruik	Energieafhankelijkheid	Bruto binnenlands energieverbruik per brandstoftype	
		Elektriciteitsopwekking uit hernieuwbare energiebronnen	
		Aandeel van de biobrandstoffen in het totale brandstofverbruik voor vervoer	
		Gecombineerde productie van warmte en elektriciteit	
		Impliciete belasting op energie	
Thema: DUURZAAM VERVOER			
Subthema: VERVOER EN MOBILITEIT			
Energieverbruik van de vervoerssector in verhouding tot het bbp	Modal split van het passagiersvervoer	Energieverbruik van de vervoerssector in verhouding tot het bbp	
	Modal split van het vrachtvervoer	Volume van het passagiersvervoer in verhouding tot het bbp	
		Energieverbruik per vervoerswijze	
	Subthema: EFFECTEN VAN VERVOER		Investeringen in vervoersinfrastructuren per vervoerswijze
	BKG-emissies van de vervoersactiviteiten	Uitstoot van ozonprecursoren door de vervoerssector	
		Uitstoot van kleine deeltjes door de vervoerssector	
Aantal mensen dat is omgekomen bij verkeersongelukken	Gemiddelde CO ₂ -uitstoot per km van nieuwe personenauto's		
Contextindicator			
- Prijsindices vervoer			
Thema: NATUURLIJKE HULPBRONNEN			
Subthema: BIODIVERSITEIT			
Index van alledaagse vogelsoorten	Toereikendheid van de sites, toegewezen krachtens de habitatrichtlijn van de EU	<i>Dood hout</i>	
	Subthema: ZOETWATERBESTANDEN		
Aandeel van de oppervlakte- en grondwateronttrekkingen in de beschikbare zoetwaterbestanden	Bevolking aangesloten op een systeem van behandeling van stedelijk afvalwater met minimaal een secundaire behandeling		
	Biochemisch zuurstofverbruik in de rivieren		
Subthema: MARINE ECOSYSTEMEN			
Visvangsten uit bestanden die zich buiten biologisch veilige grenzen bevinden.	<i>Kwikconcentratie in vissen en schaaldieren</i>	Omvang van de vissersvloot	
	Subthema: LANDGEBRUIK		
	Bebouwde terreinen	Door ontbladering beschadigde bosbomen	
Bos: aangroei en hak	<i>Grond met erosierisico</i>		

Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3
Thema: MONDIAAL PARTNERSCHAP		
Officiële ontwikkelingshulp in verhouding tot het bruto nationaal inkomen	Subthema: GLOBALISERING VAN DE HANDEL	
	EU-invoer uit ontwikkelingslanden per inkomensgroep	EU-invoer uit ontwikkelingslanden per productgroep EU-invoer uit de minst ontwikkelde landen per productgroep Totale steunverlening aan de landbouw
	Subthema: FINANCIERING VOOR DUURZAME ONTWIKKELING	
	EU-financiering voor ontwikkeling, per type	Directe buitenlandse investeringen in ontwikkelingslanden per inkomensgroep Officiële ontwikkelingshulp per inkomensgroep Ongebonden officiële ontwikkelingshulp Bilaterale officiële ontwikkelingshulp per categorie
	Subthema: MONDIAAL BEHEER VAN HULPBRONNEN	
	CO ₂ -uitstoot per inwoner in de EU en in de ontwikkelingslanden	
	Contextindicatoren - <i>Bevolking die met minder dan één dollar per dag moet rondkomen</i> - <i>Officiële ontwikkelingshulp per hoofd van de bevolking</i> - <i>Bevolking met duurzame toegang tot een waterbron van hoge kwaliteit</i>	
Thema: GOED BESTUUR		
	Subthema: SAMENHANG EN DOELMATIGHEID VAN HET BELEID	
	Nieuwe inbreukzaken	Omzetting van de communautaire wetgeving per beleidsdomein
	Subthema: OPENHEID EN PARTICIPATIE	
	Opkomst bij de nationale en Europese parlementsverkiezingen	Beschikbaarheid van e-overheid Gebruik van e-overheid door de burgers
	Subthema: ECONOMISCHE INSTRUMENTEN	
Aandeel van de milieubelastingen en belastingen op arbeid in de totale belastinginkomsten		
Contextindicator - <i>Vertrouwen van de burgers in de instellingen van de EU</i>		

Methode voor de keuze van de indicatoren	<p>Via een groep deskundigen (Sustainable Development Indicators - Task Force). Op basis van de beleidsprioriteiten van de EU SDS Maximaal gebruik van bestaande initiatieven voor de ontwikkeling van indicatoren (EUROSTAT, EMA, EG, VN, OESO, ...) Selectiecriteria (met een zekere flexibiliteit toe te passen gezien het ontbreken van gegevens in bepaalde domeinen) (Almunia, 2005⁵⁴):</p> <ul style="list-style-type: none"> - een indicator moet de essentie van een probleem vatten en een duidelijke, normatieve interpretatie hebben; - een indicator moet robuust en statistisch gevalideerd zijn; - een indicator moet reageren op interventies in het beleid, maar mag niet manipuleerbaar zijn; - een indicator moet meetbaar zijn met resultaten die voldoende vergelijkbaar zijn tussen de Lidstaten onderling en met de normen die internationaal worden toegepast door de Verenigde Naties en de OESO; - een indicator moet opportuun en voor wijziging vatbaar zijn; - aan de meting van een indicator mogen geen kosten verbonden zijn die buitensporig zijn ten opzichte van de voordelen voor Lidstaten, ondernemingen of burgers van de Europese Unie.
Methode voor gegevensgaring	<p>De meeste gebruikte gegevens zijn afkomstig van de regelmatige gegevensgaring door Eurostat, via het Europees Statistisch Systeem (samengesteld door de Commissie (Eurostat), de Nationale Instituten voor de Statistiek (NIS) en de nadere nationale instanties die bevoegd zijn voor de ontwikkeling, de productie en de verspreiding van de Europese statistieken).</p> <p>Daarnaast worden ook andere Europese bronnen gebruikt, zoals de diensten van de Europese Commissie en het Europees Milieuagentschap.</p>
Juridisch statuut van de overdracht van informatie	Niet gepreciseerd
Berekening van de indicatoren	Indicatoren berekend door Eurostat, de instelling die verantwoordelijk is voor hun kwaliteit (zie de methodologische fiches "quality profile" die beschikbaar zijn op de website).
Berekeningsschaal	Europees en/of nationaal, afhankelijk van de indicator
Berekeningsperiodiciteit	Rapport elke twee jaar opgesteld (recentst beschikbaar rapport = 2009)
Laatste beschikbare gegevens	2007 of 2008 (publicatie van 2009)

⁵⁴ Almunia, 2005, "Sustainable Development Indicators to monitor the implementation of the EU Sustainable Development Strategy", Communication to the members of the EC commission, SEC(2005) 161 final, 20 bladzijden, beschikbaar op http://ec.europa.eu/sustainable/docs/sec2005_0161_en.pdf

KENMERKEN VAN DE STRUCTURELE INDICATOREN

Lijst van structurele indicatoren ^{55,56}

	<i>Short list</i>	Andere indicatoren
ALGEMENE ECONOMISCHE ACHTERGROND		
	<i>BBP in KKS per hoofd van de bevolking</i>	
		Groei van het reëel BBP
	<i>Arbeidsproductiviteit</i>	
		Arbeidsproductiviteit per werkuur
		Stijging van de werkgelegenheid volgens geslacht
		Gemiddelde jaarlijkse inflatievoet
		Stijging van de reële eenheidskostprijs van de arbeid
		Begroting
		Staatsschuld
INNOVATIE EN ONDERZOEK		
		Uitgaven voor menselijke hulpbronnen
	<i>Bruto binnenlandse uitgaven in R&D</i>	
		Bruto binnenlandse uitgaven voor R&D per financieringsbron
		Toegang tot het internet - gezinnen
		Diploma's in wetenschappen en technologieën volgens geslacht
		Octrooiaanvragen bij het Europees Octrooibureau (EOB)
		Octrooien toegekend door de US Patent and Trademark Office (USPTO)
		Investeringen in risicokapitaal per investeringstype
		ICT-uitgaven per producttype
		E-Commerce via het internet
	<i>Onderwijsniveau van de jongeren (20-24)*</i>	
		Beschikbaarheid van e-overheid
		Gebruik van e-overheid door de burgers volgens geslacht
		Gebruik van e-overheid door de burgers door de ondernemingen
		Penetratieratio van breedband-internetverbindingen
		Uitvoer van geavanceerde technologie
ECONOMISCHE HERVORMING		
	<i>Vergelijkend overzicht prijsniveaus</i>	
		Prijsconvergentie tussen de Lidstaten van de EU
		Prijzen van telecommunicatie per oproeptype
		Prijs van de elektriciteit per gebruikerstype
		Prijs van het gas per gebruikerstype
		Marktaandeel van de grootste elektriciteitsproducent
		Marktaandeel van de historische operator in vaste telecommunicatie per oproeptype
		Marktaandeel van de grootste operator in mobiele telecommunicatie
		Overheidsopdrachten
		Staatssteun per steuntype
		Convergentie van de rentevoeten per krediettype
		Integratie van de markt per type handelsactiviteiten
		Integratie van de markt - Intensiteit van directe investeringen in het buitenland (DIB)
	<i>Investeringen van de ondernemingen</i>	
		Demografie van de ondernemingen

⁵⁵ Mededeling van de Commissie - Structurele indicatoren - [COM\(2003\)585 def.](#) - 08/10/2003

⁵⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/structural_indicators

	<i>Short list</i>	Andere indicatoren
WERKGELEGENHEID		
		<i>Arbeidsparticipatie volgens geslacht</i>
		<i>Arbeidsparticipatie van oudere werknemers volgens geslacht</i>
		Gemiddelde uittredingsleeftijd volgens geslacht
		Genderloonkloof, niet-gecorrigeerd
		Impact van de fiscaliteit op de arbeidskosten
		Heffingspercentage op de lage lonen via marginale belastingtarieven op arbeidsinkomens
		Impliciete belasting op arbeid
		Permanente vorming volgens geslacht
		Ernstige arbeidsongevallen volgens geslacht
		Dodelijke arbeidsongevallen
		Werkloosheidscijfers volgens geslacht
SOCIALE COHESIE		
		Mate van ongelijkheid van de inkomensverdeling
		Armoederisico voor sociale overdrachten, volgens geslacht
		<i>Armoederisico na sociale overdrachten, volgens geslacht</i>
		Blijvend armoederisicocijfer volgens geslacht (<i>gegevens in herziening</i>)
		<i>Spreiding van de regionale werkgelegenheidscijfers volgens geslacht</i>
		Voortijdige schoolverlaters volgens geslacht
		<i>Percentage langdurig werklozen volgens geslacht</i>
		Werkloze huishoudens - kinderen
		Werkloze huishoudens volgens geslacht
		Formeel kinderoppassysteem volgens duur en leeftijdscategorie
		Armoederisico na sociale overdrachten
		Percentage langdurig werklozen
		Spreiding van de regionale werkgelegenheidscijfers
MILIEU		
		<i>Uitstoot van broeikasgassen</i>
		<i>Energie-intensiteit van de economie</i>
		Gecombineerde warmte- en elektriciteitsproductie
		Impliciete belasting op energie
		Elektriciteit gewonnen uit hernieuwbare energiebronnen
		<i>Energieverbruik van de vervoerssector in verhouding tot het BBP</i>
		Volume van het passagiersvervoer in verhouding tot het bbp
		Aandeel van het wegvervoer in het totale binnenlandse vrachtvervoer
		Aandeel van de personenauto's in het totale binnenlandse personenvervoer
		Blootstelling van de stadsbevolking aan luchtverontreiniging door ozon
		Blootstelling van de stadsbevolking aan luchtverontreiniging door kleine deeltjes
		Geproduceerd gemeentelijk afval
		Gemeentelijk afval volgens verwerkingsmethode
		Productiviteit van de hulpbronnen
		Visvangsten uit bestanden die zich buiten biologisch veilige grenzen bevinden.
		Toereikendheid van de sites, toegewezen krachtens de habitatrichtlijn van de EU
		Veldvogelindex
		Aantal verwachte gezonde levensjaren bij geboorte, volgens geslacht

Methode voor de keuze van de indicatoren	<p>Streven naar een "kwaliteitsprofiel", door Eurostat, in samenwerking met de Nationale Instituten voor de Statistiek, volgens de hierna opgesomde criteria:</p> <ul style="list-style-type: none"> - haalbaarheid op het vlak van dekking in ruimte en tijd - betrouwbare bronnen die aan hoge normen voldoen en over deskundigheid in statistiek beschikken (wat de toegepaste techniek en methodologie betreft). - vergelijkbaarheid: tussen landen (Lidstaten, kandidaat-Lidstaten, VS en Japan) en in de tijd (van jaar tot jaar)
Methode voor gegevensgaring	Door Eurostat, in samenwerking met de Nationale Instituten voor de Statistiek
Juridisch statuut van de overdracht van informatie	Niet gepreciseerd
Berekening van de indicatoren	Door Eurostat
Berekeningschaal	Nationaal + Europese gemiddelden
Berekeningsperiodiciteit	<p>Jaarlijks</p> <p>(indicatoren bestemd om de "Annual Progress Reports" van de Commissie betreffende de strategie van Lissabon te voeden)</p>
Laatste beschikbare gegevens	2008

KENMERKEN VAN DE INDICATOREN VAN HET JAARLIJKS ONDERZOEK VAN HET MILIEUBELEID (EPR)

*Lijst van EPR-indicatoren*⁵⁷

1 Climate change and energy

- 1.1 Global air temperature change
- 1.2 Natural disasters linked to climate change
- 1.3 Total Kyoto greenhouse gas emissions
- 1.4 Electricity produced from renewable energy
- 1.5 Combined heat and power generation
- 1.6 Energy intensity
- 1.7 Final energy consumption by transport
- 1.8 Average CO₂ emissions from passenger cars
- 1.9 Cumulative spent fuel from nuclear power plants

2 Nature and biodiversity

- 2.1 Common birds
- 2.2 Landscape fragmentation
- 2.3 Freight transport
- 2.4 Area occupied by organic farming
- 2.5 Area under agri-environmental commitment
- 2.6 Sufficiency of site designation under the Habitats Directive
- 2.7 Natura 2000 area (% terrestrial area)

3 Environment and health

- 3.1 Urban population exposure to air pollution by particles
- 3.2 Urban population exposure to air pollution by ozone
- 3.3 Emission projections for air pollutants
- 3.4 Air emissions of nitrogen oxides
- 3.5 Exposure of ecosystems to acidification
- 3.6 Exposure of ecosystems to eutrophication
- 3.7 Water exploitation index
- 3.8 Production of toxic chemicals
- 3.9 Pesticides residues in food

4 Natural resources and waste

- 4.1 Fish catches from stocks outside safe biological limits
- 4.2 Municipal waste generated
- 4.3 Recycling of packaging waste

5 Environment and the economy

- 5.1 Environmental taxes

6 Implementation

- 6.1 Infringements of EU environmental legislation

⁵⁷ Voor meer informatie, zie: <http://ec.europa.eu/environment/policyreview.htm>

Methode voor de keuze van de indicatoren	Keuze van thema's volgens de essentiële milieudoelstellingen, meer bepaald van het 6e Europees kaderprogramma. Indicatoren hoofdzakelijk geselecteerd uit de andere in Europa ontwikkelde indicatorensets (indicatoren voor duurzame ontwikkeling, structurele indicatoren en core set). Deze selectie werd aangevuld door een prestatie-indicator en een milieu-efficiëntie-indicator. De methode voor de keuze van deze indicatoren wordt niet gepreciseerd.
Methode voor gegevensgaring	Gegevens gegaard bij diverse Europese instanties of studie bureaus, afhankelijk van de betrokken indicator (EMA en ETC's, Eurostat, DG's, EG, UNECE, CRU, CRED, EBCC, RSPB, ...)
Juridisch statuut van de overdracht van informatie	Functie van de bron
Berekening van de indicatoren	Indicatoren hoofdzakelijk overgenomen uit andere Europese indicatorensets, door het DG Env.
Berekeningsschaal	Europees (12, 15 en/of 27) en nationaal. Het eerste deel van de rapporten stemt overeen met een analyse op Europese schaal. De tweede bevat een analysefiche per land en een vergelijking met het Europees gemiddelde.
Berekeningsperiodiciteit	Rapport elke twee jaar opgesteld (sinds recentst beschikbaar rapport = 2008)
Laatste beschikbare gegevens	2005, 2006, 2007 of 2008, afhankelijk van de indicator (publicatie van 2008)